

истраживање неизбежан мултидисциплинарни приступ, и то се одавно знало. Међутим, коликогод је то тачно тачно је и то да не треба изгубити из вида да се до жељених и корисних резултата може доћи и појединачним покушајима. Ако се такви резултати постигну не може бити тешко да се они уклопе у прихватљиве резултате до којих се долази другим путем. Добро и добро су увек два добра.

Читаоцу ових уводних редова неће бити тешко да схвате са каквим су циљем написани. И биће у праву ако се сети да писац овим жели да скрене пажњу пре свега на резултате својих истраживања у књизи „Још о пореклу Срба“. Ти су резултати на први поглед невероватни, а за неке, можда, и неприхватљиви. Тај први утисак је такав, рекли бисмо, само због тога што нисмо навикли да се у нашим размишљањима одмакнемо даље од времена и простора које је ближе нашем времену и нашем садашњем простору. Заборављамо да сужавањем времена и простора реметимо природни ток збивања и тиме истовремено сужавамо и улогу и допринос народа којем припадамо или у другом случају народа чију историју желимо да сазнамо. У сваком случају треба имати у виду да је још пре много векова на више места забележено да народ којем припадамо спада у најстарије народе за које историја зна. И то су други забележили. И да поновим, ако је овој књизи дат наслов „Срби – Име Срби кроз време и простор“ то је учињено само зато што писац сматра својом обавезом да оним што зна, или што мисли да зна, покуша да и кроз време и кроз простор одмакне што даље и што дубље у прошлост не би ли, заједно са читаоцима, јасније сагледао где су и у којим условима наши прапреди начинили прве кораке кроз историју.

(Аутор)

УВОД

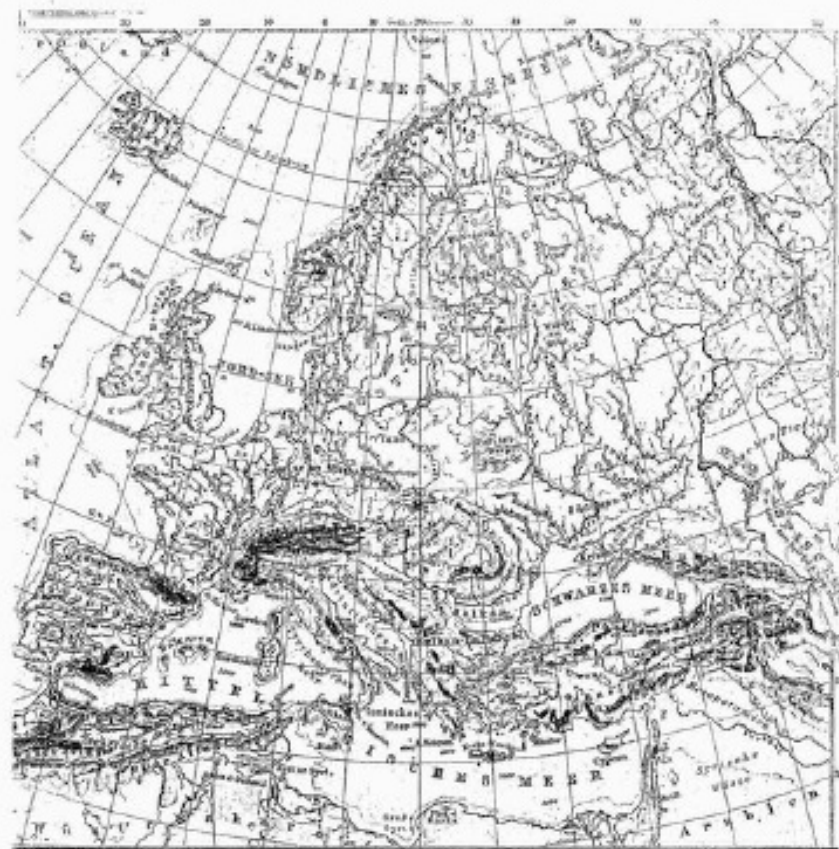
Будући да нико данас не оспорава да су Срби део опште словенске групације, неизбежно је, чак и кад се говори и пише само о Србима, да се њихова појава у историји заједно и истовремено прати са историјом Словена уопште, али је исто тако неизбежно да се појава и кретање Словена и Срба прати напоре и са многим другим европским народима, па и несевропским. Већ у овом уводу покушаћемо да докажемо да је такав приступ у трагању за Србима „кроз време и простор“ неизбежан. Зато се надамо да ће најпре један општи преглед неких збивања у оквиру историје европских народа бити од користи у трагању за одговором који се очекује уз проблем истакнут у наслову ове књиге.

Дакле, судећи по наслову књиге очекивало би се да се писац одлучио да разреши и прикаже како је један део велике словенске скупине, у првом реду српске, доспео на Балканско полуострво, ту се населио и продужио да живи вековима не напуштајући више та своја последња станишта. На жалост, у науци се сматра да је насељавање Словена на Балканском полуострву необично сложен проблем и да га је још увек тешко у потпуности разрешити. И заиста, оно што о насељавању Словена у овом делу Европе знамо не може да нас задовољи. Пре свега, тешко је говорити о доласку Словена на Балкан ако нисмо сигурни ко су Словени, како су и из чега настали и где су се све налазили пре него што су се неки њихови делови упутили у овај део Европе. Јер, како се сматра, на Балканско полуострво нису дошли само Хрвати, Срби и нека словенска племена забеле-

лежена на тлу данашње Македоније, Грчке и Бугарске, већ, како се наслуђује, и нека друга. Још ако узмемо да су у насељавању Балканског полуострва учествовали делови све три велике словенске групације, Венда, Словена и Анта, а свака од те три групације била је састављена од великог броја мањих или већих етничких скупина, јасно је да нас мора интересовати које су то словенске етничке групе дошле на Балкан, одакле, када и где су се разместили на Балканском полуострву. Ако поновимо да ни о Словенима у целини не знамо ништа поуздано, чини нам се да је очигледно да је још теже установити којој су великој словенској групацији припадале те мање или веће етничке групе расуте по балканским просторима, поготову што неке од њих засад само наслуђујемо.

Осим тога, проблем порекла Словена и питање њиховог кретања од најраније појаве до устаљивања на подручјима на којима се данас налазе у суштини није само проблем Словена, већ и свих оних несловенских етничких скупина са којима су Словени ближе или даље, дуже или краће, били у додиру, па самим тим проблем проучавања Словена и Срба постаје још сложенији и тежи, јер ни о несловенским етничким скупинама не знамо много. Није, на пример, једноставно приказати настанак и географски распоред германског и романског света кроз векове, а доста добро знамо да су у раном периоду неки делови Словена имали додира са тим групацијама европског становништва. А шта да кажемо о оним деловима који нису припадали ни германској ни романској скупини, на пример о старим становницима Балкана, да споменемо само Трачане, Грке и Илире. Мада се сматра да Словени по доласку на Балкан нису непосредно наследили те староседеоце, ипак се не може говорити о историји Словена на Балкану, а да се не прикаже и значај и улога предсловенског становништва. Али онда то важи и за друге делове Европе на којима су се појавили Словени, јер се и тамо могао раније налазити неко ко није припадао словенској групацији, а мога је извршити утицај на словенске придошлице било као покорени слој или као

слој који се према Словенима нашао у неком другом односу. Затим, Словени се убрајају у део велике индо-европске масе, што нужно намеће потребу да се истражи шта Словени у себи садрже од тог евентуалног неевропског порекла.

Карта Европе

Дакле, укратко речено, тешкоћа има веома много, али се чини да је најтеже одговорити на питање како настаје једна мања или већа етничка скупина, какав је то процес и колико он траје од неког почетка до времена кад се о једној етничкој целини почиње говорити као о особеној скупини, по много чему различитој од других. Обично се задовољавамо да констатујемо да се етничке групе у раној фази, па

и касније, разликују једне од других неким телесним карактеристикама, језиком, обичајима, начином живота, верским схватањима, начином сахрањивања итд, али најчешће не успевамо да допремо до почетних појава свих тих особености. Будући да је већина тих карактеристика, ако не и све, подложна променама, чини нам се да је неизбежно настојати да се проникне у хронологију свега што настаје кроз време, али и кроз простор, јер може бити да многе промене настају променом простора, односно дејством нових средина, без обзира у каквом су се међусобном односу те нове средине нашле. Међутим, овде настаје невоља што су писани извори толико ретки и оскудни подацима да на основу њих једва да можемо нешто да закључимо у вези са овим што је горе изнето. Због тога се у истраживањима јављају временске и просторне празнине, које бисмо могли назвати и прескоцима. Покушаји да се те празнине попуне домишљањем, или неким интуитивним осећањем да је овако или онако морало бити, обично не дају жељене резултате. Овде ваља додати да многи прави историчари заступају мишљење по којем „оно што нема у изворима то не постоји” и противе се сваком покушају да се логичким повезивањем познатих чињеница попуни „празан” простор. На срећу, не држе се сви историчари тог „правила”, већ настоје да раздобља и просторе без података повежу међусобно макар и најтањим нитима у очекивању да накнадна истраживања те нити или покидају или их још боље учврсте.

За све ове проблеме историја је одувек била непосредно заинтересована и решавала их је вековима. Но, ипак се током времена увидело да је она немоћна да сама објасни све што сачињава људску прошлост, па су се временом, и све одлучније, јављале и друге научне дисциплине, као што су археологија, лингвистика, геологија, палентологија, антропологија, етнографија, етнологија, биологија, поједине гране медицине, правне науке и друге. Ако имамо у виду да је и филозофија задржала доста од своје улоге коју је имала као „наука над наукама” и да се и она, као и друге науке,

посебно лингвистика, све више грана у специфичне дисциплине, стичемо све јачи утисак да су класични методи којима су историчари утврђивали истину веома застарели. Кад овом додамо достигнућа која су постигнута у другим научним дисциплинама које проучавају порекло материје и промене кроз које је биљни и животињски свет пролазио док није доспео у фазу у којој се сад налази, јасно нам је, рекли бисмо, да се настанак и развој човечанства не може изучавати изоловано, без причувања свега онога од чега је човечанство у разним раздобљима и на разним просторствима било увек зависно. Ма колико се добар део тих задатака приписивао историји као „учитељици живота” данас је, ваљда, јасно да их она сама не може разрешити. Готово да би се могло поставити питање шта јој је уопште остало од свега онога што се некада сматрало њеним неприкосновеним задацима. Ако је археологија прсузела да проучавањем материјалних остатака људског друштва прикаже ниво материјалне и духовне културе, начин живота, друштвену структуру, па чак и друштвено и државно уређење у одговарајућим временским раздобљима; ако је лингвистика прихватила да објасни настанак и развој појединих језика, значење речи и припадност овим или оним народносним групама; ако етнографија има задатак да се бави проучавањем живота, веровањима и обичајима појединих народа; ако се филозофија бави, најкраће речено, појавом и развојем различитих облика друштвене свести, при чему неминовно своја запажања и закључке заснива на општим законима развоја природе и друштва, тежећи да прати однос духа и материје; ако се, најзад, правне науке баве питањем организације друштва од најстаријих времена и настанком и развојем правних норми које су увек имале за циљ да одрже у складу друштвену структуру и облике државне организације у датом временском раздобљу; ако се именоване науке баве проучавањем наведених проблема и многих других који овде нису назначени, питамо се може ли историја бити наука о развоју људског друштва ако у себи не садржи ре-

зултате свих других дисциплина које се такође баве човеком и које и сав остали материјални свет изучавају у жељи да објасне настанак живота на земљи и у њему појаву и развој човека. Неко ће на ово рећи да историји као научној дисциплини остаје још увек доста посла и то је тачно, али ако се у тој својој делатности не ослони на резултате других истраживача једва да би могла бити „учитељица живота”.

Ако напред наведене тешкоће у истраживању далеке прошлости било којег народа заиста постоје, онда је јасно да и наслов ове књиге не обавезује писца да већ сад било по коју цену тражи и пружи жељени одговор. Будући убеђен да оно што се о доласку Словена и Срба на Балканско полуострво зна није довољно, јер не пружа јасну слику о пореклу свих словенских група на Балкану и у суседству, писац се определио за овакав наслов књиге имајући у виду више неизвесности која у науци влада о пореклу и времену насељавања него нека прихватљива решења. Пошто се о Словенима и Србима расправља већ готово пет векова, писац сматра да ће неким читаоцима бити и занимљиво и корисно да се упознају са једним делом тих многовековних напора да се објасни појава Словена и Срба на историјској позорници и њихов долазак на Балканско полуострво. Писац се нада да ће читаоцима, ако буду имали стрпљења да књигу прочитају, бити јасно зашто се аутор није усудио да се определи за неко чврсто решење. Додуше, он неће бежати од тога да ту и тамо и сам каже шта мисли, али ће то бити само жеља да се колико-толико помогне даљем решавању проблема. Углавном су тако радили и сви досадашњи истраживачи и писци. Другачије није ни могло бити.

Опредељујући се за овакав начин размишљања и овакав распоред садржаја писац се углавном држао сличног прилаза проблематици изложеној у својим књигама „Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво” и „Где се налазила Србија од VII до XII века”. У обема књигама у наслову се осећа знак питања, а ни у једној није дат поуздан одговор, јер се писцу чинило да још није време за нека поуз-

данија решења. Па ипак писац се у тим књигама доста јасно одређивао за решења која су му у то време издала једино могућа. Тако је учињено и у овој књизи, која није замишљена као научно дело које даје чврсте одговоре на постављена питања. Писац је ипак уверен да ће многе читаоце интересовати шта се мислило и шта се мисли о пореклу Словена и Срба и о њиховим сеобама, па и о доласку на Балканско полуострво. Мада је литература о Словенима готово несагледива, писац се нада да ће читаоци и из овог извода моћи да стекну слику о тешкоћама на које су истраживачи наилазили, и ако пажљиво буду пратили образложења којима су појединци правдали своја одређења, моћи ће у неким случајевима и сами да се одреде за решења која им се учине најприхваљивија. У сваком случају писац се нада да ће бити јасније зашто још увек, после толиких векова, није могуће дати поуздан одговор на бројна питања која се односе на порекло и прошлост Словена и Срба све до почетка средњег века, па чак и нешто касније.

Као и у књизи „Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво” писац и у овој књизи поклања доста пажње напорима раних хроничара и историчара које су интересовала готово иста питања која и нас интересују. Они су на њих давали одговоре који су углавном одговарали нивоу знања њиховог времена. Са развојем науке уопште и појавом помоћних историјских наука мењали су се методи истраживања, па су и резултати бивали разноврснији и прихватљивији. Но, пажљивијим упоређивањем мишљења раних истраживача са резултатима новијих истраживања може се запазити да се идеје неких данас заборављених истраживача јављају и у наше време, често у готово неизмењеном садржају, и то углавном у оним случајевима кад су коришћени исти писани извори. Иначе, неке мисли и закључци из књиге „Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво” биће споменути и у овој књизи, јер је питање порекла Срба саставни део проблема порекла Словена уопште. Шта више, по неким је питање порекла Срба и

Хрвата једно од кључних, посебно за славизацију Балканског полуострва.

Неким ће се читаоцима можда учинити да у књизи има и неких сувишних ствари, чак и неких који на изглед немају везе са насловом књиге. Међутим, писац се с тим не би сложио, јер ако нам је много шта из прошлости Словена непознато не можемо бити баш сасвим сигурни шта нам је сувишно а шта не. Пре свега, чини нам се да је јасно да у разматрање долази у обзир велики географски простор, чак и део Азије, а исто тако и велика временска дубина. Тражећи на тим просторима и у тим добинама Словене и Србе нормално је да ћемо се срести са низом имена, са догађајима и стањима чије творце и носиоце нисмо увек у стању да одредимо. А ако их већ тражимо није искључено да можемо погрешити у опредељивању за ова или она решења. Видећемо да се кроз поједине грешке ипак ишло напред. Понегде су, видеће се, наведени и предлози који су просто фантастични, рекло би се немогући, али ни у тим случајевима не можемо да будемо сигурни да се од онога што су појединци предлагали баш ништа не може прихватити. Још увек су за много шта потребни докази да је тако или да није тако. У књизи су дата бројна мишљења често и из разлога да код читаоца изазову жељу за размишљањем, за сопственом проценом вредности постојећих података и решења. Уопште писцу ове књиге се чини да обични читаоци, не високи стручњаци, *не могу добити представу о сложености и тежини проблема док не виде како је ко гледао на исте податке, на исте изворе, како их је анализирао и каква је решења предлагао.* Тако се, чини нам се, може увидети да ли је време за нека одлучнија решења или смо још увек за многа питања у неизвесности, у фази размишљања, па чак и домишљања и ослањања на интуитивна осећања. Додуше, наука такве приступе и методе решавања проблема не признаје, али понекад не може без њих.

*
* *
*

О доласку Словена на Балканско полуострво писано је веома много, и то вековима. Свако ко је покушао да разреши питање порекла Словена, њиховог раног развоја и поделе на три велике групе, на Источне, Западне и Јужне Словене, неизбежно је морао разматрати и питање састава и порекла Јужних Словена, покушавајући да објасни када су се почели издвајати из опште словенске масе, којим су све правцима кренули ка Балканском полуострву и како су се на њему разместили.

На први поглед би се рекло да је одговор мање или више познат, али у ствари није тако. Не само да нисмо сигурни колико је све мањих или већих словенских племена дошло на Балканско полуострво, већ нисмо сасвим сигурни ни у хронологију њиховог долажења, нити поуздано знамо њихов географски размештај у првим вековима по доласку на Балкан. Сетимо се само проблема порекла Срба и Хрвата, а да и не спомињемо осталу масу Словена који су незадрживо преплавили цело Балканско полуострво и допрли чак и до Мале Азије и острва у Јегејском мору. Не може нам никако бити свеједно ко је из те велике масе Словена на Балкану пре доласка на Балкан припадао Вендима, а ко Словенима или Антима, трима основним групацијама Словена чије постојање на почетку средњег века наука углавном признаје налазећи их на широком пространству негде од Лабе на западу до негде између Дњепра и Дона на истоку.

Питање доласка Словена на Балканско полуострво сложено је и због тога што се не може издвојити од питања разних сеоба народа које су потресале Европу још пре наше ере и које су завршене углавном између VII и IX века наше ере. Осим тога, ако желимо да уистину сазнамо што више о прецима балканских Словена морамо се интересовати и за онај период њиховог постојања док су живели на просторима пре оних са којих су непосредно кренули на Балканско полуострво. Наравно, оваква жеља знатно отежава

Мапа распрострањености индоевропских народа у времену пре н.е. Ј. Нидерле
Словенске старине, Нови Сад 1954.

и Источне Европе, и то од Лабе и Одре на западу до средњег Подњепровља на истоку, укључујући, разумљиво, и базен Висле и горње Подњепровље. Нидерле је сматрао да су Словенима на том простору северни суседи били Германи и Балти. У источне суседе убројио је западноиранска племена (Ските и Сармате), док је као јужне суседе навео Илире и Трачане. Међутим, у новије време се сматра да се још увек не може поуздано обележити географски простор Старих Словена. Док, на пример, неки научници сматрају да се првобитна отаџбина Старих Словена налазила на Одри и Висли, други су уверени да је била источно од Висле.

Но, утврђивање макар и приближног просторног оквира Старих Словена био је само један од проблема којим су се научници бавили од Ренесансе до данас. Далеко је, чини се, тежи проблем био установити ко су били Стари Словени, како су се појавили, из чега и кад. На основу постојећих података један број научника, совјетских, пољских и чехословачких, сматра да су Стари Словени, као и Германи и Балти, били потомци сточарско-земљорадничких племена,

носилаца културе шнурове керамике, која су се у трећем и другом миленијуму пре н.е. раселила из северног Прицрно-морја и Прикарпатја по Централној, Северној и Источној Европи. Сматра се да су током времена ови Словени у свом културном развоју пролазили кроз различите фазе, које су археолози обележили разним именима, било по основним цртама или по географском одредишту. Од тих култура посебан значај се приписује т.зв. *Тшињецкој култури*, која се, како се мисли, у трећој четвртини другог миленијума до н.е. ширила између Висле и средњег Дњепра, а затим и *Лужичкој* (од 13. до 4. в. пре н.е.) и *Поморској култури* (6–2 в. пре н.е.) на територији данашње Пољске. Колика неизвесност влада међу научницима о пореклу и географском простирању Старих Словена сведочи и чињеница да неки истраживачи у Словене убрајају и Херодотове Неуре и Ски-те ораче, носиоце *Чернолеске културе* у Подњепровљу (од 8. до почетка 6. в. пре н.е.), а неки, пак, предпостављају да су и носиоци *Подгорцевске* и *Милоградске културе* (од 7. до 1. в. пре н.е.) били Словени. Што се тиче *Пшеворске културе* (крај првог миленијума) у базену Висле и *Заруби-*

Подручје Лужичке културе (F. Dvornik, *The Slavs, Their Early History and Civilization*)

њезике културе на Припјету и средњем Подњепровљу, неки научници сматрају да су њихови носиоци били Венеди, с тим што се држи да међу носиоце Пшеворске културе ваља убројати и Германе. Иначе, мисли се да се ови културни слојеви поклапају са постојањем развијеног гвозденог доба у којем су се становници бавили земљорадњом, сточарством и занатима.

Овако уочено и описано стање и географска распрострањеност Старих Словена, по мишљењу неких научника, упадљиво се мења између другог и четвртог века наше ере наиласком германских племена (Готи, Гепиди) и њиховим кретањем према југу. Сматра се да је продором тих германских племена била нарушена целовитост словенске територије, што је довело до раздвајања Словена на *Источне* и *Западне*. Мисли се да у првим вековима наше ере на дотадашњем подручју Старих Словена има и других промена. Тако се верује да се у то време покреће и основна маса носилаца Зарубињезке културе на север и североисток, дуж Дњепра и Десне. Неки археолози убрајају у Словене и становнике средњег Подњепровља у 3–4 веку, док други међу њима разликују више етничких група, али и словенске елементе. Сматра се да овакво стање остаје углавном до распада хунске државе (V век), мада је чудно да се у приказу горње слике ништа не каже о доласку Хуна и последицама њиховог упада у Европу и силовитог похода преко многих европских земаља све до Франачке, већ се само констатује да су крајем V века н.е., после распада хунске државе, почела кретања Словена на југ, према Дунаву и њихов продор у балканске провинције византијске империје. Уз ово се истиче да су се неки делови Словена крајем V века покретнули и према северозападном делу црноморског приморја. Држи се да су у време ових кретања Словени били подељени у две групе, у *Анте* и *Словене*. За *Анте* се каже да су на Балканско полуострво упадали преко дунавске низије, док су *Словени*, како се сматра, продирали у византијске провинције са севера и северозапада, при чему се истиче да су неки делови ових Словена називани и *Гетима*, ранијим да-

котракијским становницима дунавске равнице. Док су тако, како се мисли, поједини делови Словена продирали на Балканско полуострво, други су, каже се, у то време заузимали горње Подњепровље и његове северне периферне делове, који су раније припадали Балтима и финско-угарским племенима. Према западу групе Словена су продрле до Лабе заузевши земље дуж њеног доњег тока, допревши и на југозападну обалу Балтичког мора, образујући тако велику етничку групацију у коју се убрајају Полапски Словени, Бодрићи и Љутићи. Несумњиво да су ове промене, ако су се на овај начин дешавале и у ово време, довеле и до устаљивања словенских племена на подручју данашње Пољске и Чехословачке. Ова расељавања Словена изазивала су велике промене и дотадашња етничка и језичка целина Словена почела је да се нарушава, а место ње постепено настају три велике словенске групације: *Источна*, *Западна* и *Јужна*, али се сматра да, на пример, насељавање Балканског полуострва није значило да су се Словени преселили из дотадашње отаџбине, већ само *раселили*, јер су, каже се, *преостали Словени задржали своје земље у Централној и Источној Европи*.

Из оваког приказа неких најопштијих токова историје Старих Словена произилази да се се Словени још на прелазу из трећег у други миленијум пре наше ере налазили на подручју Централне и делимично Источне Европе, углавном између поречја Висле и поречја Дњепра, што би могло да значи да бисмо тај простор могли да сматрамо праотаџбином свих Словена, па чак да помислимо, како неки и сматрају, да су ту постојали као аутохтоно, првобитно, становништво. Но, ма колико да горњи приказ изгледа јасан и прихватљив осећамо да има још читав низ питања која нам се намећу и на која треба одговорити или барем покушати да се на њих одговори. Да узмемо најпре *питање аутохтоности*. Јасно је да аутохтоност означава дубоку старину, али она мора имати и свој временски почетак и своју географску основу и не може нам бити свеједно колико ћемо у том хронолошком одређивању ићи далеко у засад непро-

Међани. Мисли се да су се Скити по повратку учврстили углавном на степском подручју између Дона и Дунава обухватајући и Крим. Северна граница је нејасна. Ојачана држава Скита дошла је у 6. в. пре н.е. (514–513) у сукоб са моћном персијском државом Дарија I. Персијанци ни тада ни касније нису успели да покоре Ските. У 4. в. пре н.е. Скити ратују са мекедонским владарима Филипом II и његовим сином Александром. У време Александра македонска војска је 331. године преко Тракије допрола све до Олбије, али је ту била уништена. Сматра се да држава Скита почиње да слаби крајем трећег века пре н.е. кад јача притисак *Сармата*, за које се каже да су дошли *иза Дона*. После тога држава Скита се одржава углавном на Криму и донекле у низинама Дњепра и Буга. Касније скитска држава води ратове са Босфорским царством за првостепеност над Црним морем. Сматра се да је скитско царство са центром на Криму постојало до друге половине трећег века наше ере кад су га уништили *Готи*. Мисли се да су Скити доласком Гота изгубили не само своју државу већ да су постепено губили и своје етничко обележје нашавши се измешани са племенима која су још од четвртог века била обухваћена Великом сеобом народа.

Но, као што смо видели, постојање вишевековне скитске вржаве почели су угрожавати најпре *Сармати*, негде крајем трећег века н.е., а затим *Готи*, који су, како се мисли, уништили државу Скита у трећем веку н.е. Упадљиво је да нико уз настанак, развој и пропадање државе Скита не спомиње Словене, мада се говори о Бугу, Дњепру и Дону, мало касније типично словенским рекама. За проблем Словена уопште, па и каснијих Јужних, то је веома важно. Зато ваља видети шта се у синтетичким приказима говори о *Сарматима*, а после и о другим групама које се јављају на источним прилазима Европе. Обично се говори да су *Сармати* припадали групи племена *иранске* језичке скупине и да су у 4. и 3. в. пре н.е. постепено населили степска подручја од реке Тобола у Азији до Дунава. Почеци њихове историје доводе се у везу са *Савроматима* који су, како се тврди,

између 7. и 4. в. пре н.е. као номадска племена живели у поволшко приуралским степама и који су били, како се мисли, врло сродни са Скитима и Сакима. Поједина савроматска племена почела су у 5. и 4. в. пре н.е. да потискују Ските и да прелазе реку Дон. У новим условима дошло је у 4–3 в. пре н.е. до образовања нових савеза племена у којима су се нашла и сродна племена која су дошла са истока. То је време када се међу савроматско-сарматским племенима јављају нови савези значајних група као што су *Јазиги*, *Роксолани*, *Сираки*, *Аорси* и *Алани*. Сви се они од тог времена (4–3 в. пре н.е.) у ширем смислу приписују Сарматима. У другом веку пре н.е. сарматска племена Сираки и Аорси учврстили су се у предњекавкаским равницама, док су се други – Сармати, Јазиги и Роксолани, по преласку Дона, учврстили у степама северно Прицрноморја. На овојеним подручјима дошло је временом до асимилације Сармата са месним становништвом било стварањем савеза или трговинским везама. Тако је у доњем делу Дона и у поречју Кубана дошло до културне и етничке асимилације *Сармата са Меотима*. У другом веку пре н.е. Сармати постају значајна сила. При крају тога века они заједно са Скитима учествују у династичким борбама у Босфорском царству и постепено насељавају чак и босфорске градове који све више добијају грчко-варварски карактер. У првом веку пре н.е. Сармати су савезници понтоског цара Митридата у борби против Римљана. На основу карте коју је саставио Агрипа тумачи се да се некако од тог времена некадашња територија скитије почиње називати *Сарматијом*. Источнији делови Сармата били су економски и културно повезани са државама Средње Азије, пре свега су економски и културно повезани са државама Средње Азије, пре свега са Хорезмом око реке Оксуса (Амударја). Почетком наше ере Сармати упадају у Закавказје склапајући тамо савезе са појединим државама. Држи се да се на западу један део Сармата (*Јазиги* и *Роксолани*) појавио на Дунаву и населио се близу границе Римске империје. Од других сарматских племена у првим вековима наше ере јачају *Алани* између *Азовског* и *Каспиј-*

запалили Рим. Други делови Келта се у горњем раздобљу крећу дуж Дунава и допиру до Доње Аустрије и Карпатске котлине. Сматра се да су се негде у том појасу Келти сукобили са Скитима, после чега су Келти пошли на југ и у 3. веку пре н.е. допрли најпре до данашње Бугарске, а затим су упали у Македонију и Средњу Грчку. После пораза код Делфа Келти се повлаче према северу. Ту се неки делови задржавају једно време између Мораве и Саве, други одлазе на подручје Босне и у Тракију, али је кретање претежно усмерено ка Карпатској котлини и Средњој Европи. Приближно у 4. веку Келти прелазе на Британска острва, најпре из Бретање, а затим у 3. веку из базена Сене, а у 1. веку из Белгије. Важно је напоменути да су се Келти у својим походима и застојима мешали са појединим племенима и народима, као, на пример, са Иберима, Лигурима, Илирима, Трачанима, а можда и са *Словенима*. Положај Келта постаје тежи у 3. в. пре н.е. наиласком Римљана, који су већ почетком 2. в. пре н.е. заузели већи део Северне Италије и Јужне Галије, где су крајем 2. в. пре н.е. основали своју прву провинцију *Нарбонску Галију*. Из Северне Италије Римљани протерују келтске *Боје*, који се заустављају у централној и северозападној Чешкој, која је по Бојима, добила назив Бохемија. Држи се да су се у 1. веку пре н.е. Келти трајно усталили на подручју данашње Француске, северне Шпаније, Белгије, Швајцарске и на Британским острвима. Међусобни ратови су ослабили Келте, што су искористили и Римљани и Германи, нападајући једни с југа други са истока. Германи су потисли Келте преко Рајне, док су Римљани продирали с југа, углавном из Нарбонске Галије. Од 58–51 Цезар је успео да освоји целу Галију, после чега је предузео први поход на Британију, чији ће највећи део бити освојен за време цара Клаудија. У доба Августа Римљани су освојили области на горњем Дунаву и највећи део Шпаније. Значајна прекретница настаје упадом германских Англа, Саса и Лита у Британију у 5–6. веку н.е. У то време, склањајући се испред Германа, један део Брита прелази у северозападну Галију која по њима добија име *Бретања*. Као

што је напоменуто, о пореклу Келта, њиховој распрострањености и утицају на друге народе постоје у науци различита мишљења. С обзиром на њихову територијалну распрострањеност и културни ниво није искључено да се неки елементи келтског језика могу наћи и у неким *словенским групама*.

Па ипак, кад се истражује порекло и најстарија историја Словена готово да највеће тешкоће и неспоразуми постоје у вези са првобитним стаништима и односима између *Германа* и Словена. Уверавања неких научника да су на одређеном простору првобитни становници били Германи, а да су Словени касније придошлице, наилазе на отпор и уверавање других научника да је било сасвим обратно: да су ту првобитни становници били Словени, а да су Германи дошљаци из каснијег времена. Има и мишљења да су и једни и други могли још од најранијих времена живети у суседству, па чак и међусобно измешани. Иначе, у једном кратком приказу каже се да су *Германи* велика група племена индоевропске језичке породице. Мада је свакако спорно порекло Германа и географски положај њихове првобитне постојбине, доста је раширено мишљење да се културни круг Германа појавио на крају Неолита и то као резултат мешања различитих етничких група које су, с једне стране, боравиле у северној Германији, на Јитланду и у јужној Скандинавији, а с друге у Шлезии и Тирингији (представници т.зв. „шнурове керамике“), који су се кретали са тих подручја према Балтичком мору и који су били носиоци индоевропског језика у Средњој Европи. Сматра се да се о културним додирима са Германима може смелије говорити још од бронзаног доба. Тако се даље мисли да су у периоду од 6–1. века пре н.е. Германи са севера постепено наступали према југу и западу заузимајући простор између Рајне и Висле и Дунава и Балтичког мора, укључујући још од раније и Јужну Скандинавију. Држи се да се најранији писани подаци о Германима налазе код *Питеаса из Масилије* (4. век пре н.е.), а да *Јулије Цезар* разликује Германе и Келте.

Као и о многим другим народима и о Германима се почиње више говорити тек од ближег додира са Римљанима. Крајем 2. века пре н.е. Кимбри (Цимбри) и Тевтонци избијају на Дунав, а затим продиру у Галију, Италију и Шпанију. Тек их је Марије зауставио. У 1. веку пре н.е. сукоби Римљана са Германима све су чешћи. Године 58. пре н.е. ере Цезар побеђује Свеве, а 55 је потиснуо преко Рајне Узипете и Тенктере. Да би обезбедили границу на Рајни Римљани на крају 1. в. пре н.е. успевају да ставе под номиналну зависност и Германе источно од Рајне, све до Везера. Покушај Херуска да збаци римску власт и поред Арминије велике победе над Римљанима код Теутобуршке шуме, није довео до отклањања опасности од римске агресије, али је мало касније ипак успостављена граница између Римске империје и Германа углавном на линији Рајна–Дунав.

Најстарија станишта Индо-европских народа (F. Dvornik, The Making of Central and Eastern Europe)

И кад је организована ова граница према Германима (Limes Germanicus, Limes Romanus) још увек се о Германима није знало много. Та неизвесност је главни разлог што и о подели Германа постоје различита мишљења. Ако прихватимо једно које се заснива углавном на географским положајима, онда би једну групу германских племена сачињавали Batavi, Brukeri, Hamavi, Hatti, Ubii и др., који су се налазили претежно између Рајне, Мајне и Везера. Северније од њих, ближе обали Северног мора били су Хауки, Англи, Варни, Фризи и јужније од њих Саси (Саксонци). Од средње Лабе до Одре налазило се више племена међу којима су познатија Свеви, Маркомани, Квади, Лангобарди и Семнони. Између Одре и Висле спомињу се Вандали, Бургунди и Готи, а у Скандинавији Свиони и Гаути. Наравно, ово је једна сасвим условна подела како у односу на етничку припадност тако и у односу на географску распрострањеност. Осим тога овде су из разумљивих разлога споменути само нека племена која извесни научници убрајају у германска, а мањих племена и група било је далеко више само што им је које због покретљивости које због недостатка поузданијих извора тешко одредити сталнији географски положај.

Шта се све збивало међу бројним германским племенима последњих деценија пре н.е. и првих деценија н.е. мало је познато, али се зна да су у другом и трећем веку појачали притисак на границе Римске империје. У другом веку границу на Дунаву нападају Маркомани (Маркомански рат 166–180). На западу се покрећу јаче Алемани и Бургунди и прелазе Рајну. Крајем 3. века Римљани препуштају Готима Дакију. Вандали и Свеви, којима се придружују негермански Алани, прелазе Галију и одлазе у Шпанију у којој Свеви остају, а Вандали и део Алана прелазе у северну Африку. Кретање Германа од необичног је значаја за распоред и односе народа у Европи у првој половини првог миленијума наше ере. Али су на односе у тим давним и нејасним вековима могле утицати и друге групације европског становништва. Једну од тих свакако чине и Илири, великим делом

мора и од реке Мораве до Црног мора. Међу трачким племенима у изворима се најчешће спомињу Одриси, Дачани, Межани (Мезијски) и Трибали. Мисли се да је међу Трачанима у другом миленијуму пре н.е. била развијена култура бронзаног доба. О Трачанима се почиње знати нешто више тек од краја 6. в. пре н.е. кад је Дарије I у свом походу на Ските заузео и Тракију (513). Почетком 5. века Трачани организују своју државу, али она пропада већ у сукобу са македонским краљем Филипом II (прва половина 4. в. пре н.е.). Кад су Римљани срушили македонску државу (167) јужни део раније трачке државе потпао је под римску власт, док су северни део Римљани заузели так 29–28. г. пре н.е. Подручје северно од Дунава, све до Карпата, на којем су живели, како се сматра, *трачки Дачани*, Римљани су заузели у време цара Трајана створивши провинцију *Дацију*. Као што је речено, пропашћу Римске државе некадашње подручје Трачана од 5. до 7. века постаје поприште борби разних народа, док коначно део јужно од Дунава нису населили у 7. веку *Словени* и *Бугари*. Од некадашње велике територије име Тракија задржало се само на подручју од Родопе до Мраморног мора. На њему су Византинци у време упада Бугара организовали војно-управну јединицу—тему, коју су назвали *Тракија*, настојећи да из ње спрече словенско-бугарски продор према Јегејском мору.

Као што смо могли видети, племена и народи које смо досад споменули готово су стално били у покрету, некад са дужим, некад са краћим прекидима. Ми не знамо шта се све дешавало пре него што смо чули за имена народа о којима је било речи. Не знамо како су се нашли на просторима на којима их на освитку историје затичемо. Не знамо колико је било сеоба у још увек непрозирној прадавној прошлости и каквих су размера биле. Једно велико померање народ историја познаје као *Велику сеобу народа*. То је свакако зато што се не зна за она ранија померања, или што се за њих мало зна, а сва она каснија нису била таквих размера као оно које се везује за 4. век н.е. Узроци свих померања су бројни и сложени. Покушава се, у недостатку

Словени половином VI века н.е. (Lech Leciejewicz, Słowianszyzna Zachodnia)

јаснијих доказа, да се период великих сеоба прикаже као појачани процес распадања родовско-племенског уређења међу германским, сарматским, словенским и другим племенима, праћен настанком класа и образовањем великих племенских савеза. Уз ово објашњење додаје се и појава и јачање војничких дружина, војних старешина, који настоје

Тамо је у ранијој фази био образован велики савез племена у који су ушли, како неки сматрају, и гетотрачка и *рано-словенска* племена. Готово у исто време покрећу се и поједина племена из западногерманске скупине. Алемани и Франци врше притисак на Галију. Алемани 261. године освајају провинцију Рецију и упадају чак и у северну Италију, док Франци постају све опаснији на граници северне и североисточне Галије. Ипак, покрети т.зв. варварских народа постају све обимнији и силнији од 375. године. Те године, како је познато, Хуни су, долазећи из Азије разбили савез Источних Гота под Херманариком покоривши највећи део Острогота и вероватно и нека друга племена из тог савеза, па можда и део *Словена*. Даљи продор Хуна према западу изазива читав низ других покрета. Као што смо видели, Визиготи упадају на Балканско полуострво побеђују 378. године римског цара Валенса код Једрена, а почетком 5. века (410) заузимају и пљачкају и сам Рим, после чега одлазе преко Галије у Шпанију, у којој су се још на почетку 5. века нашли Свеви, Алани и Вандали. Од германских племена према западу су кренули и *Алемани*, који су заузели подручје данашње југозападне Немачке, Елзас и део Швајцарске. *Бургунди* са обале Балтичког мора одлазе такође у Галију и тамо половином V века у поречју Роне стварају *Бургундско краљевство* са центром у Лиону. Савез германских племена под вођством *Франака* успешно удара темеље *Франачке државе* која се из северне и североисточне Галије постепено проширује према југу. Англи, Саси и Јити почетком V века одлазе у Британију где стварају неколико т.зв. англосаксонских државица. Све се то дешавало пре него што су Хуни под Атилом стигли у Галију где су 451 потучени на Каталаунским пољима. Неки сматрају да је Атила пред сам пораз успео да успостави власт на огромном простору од Волге на истоку до Рајне на западу. Ма где на том простору у то време замишљали Словене готово је сигурно да је њихов већи део био у склопу те привремене творевине Хуна и сасвим је могуће да је на Каталаунским пољима било и Словена, међу њима и Срба и Хрвата. Не-

колико деценија постојања хунске моћи у Европи (од 375 до 453 или коју годину касније) свакако су веома много утицали на стање и односе у Европи, особито у оном делу где се њихова власт непосредно осећала, али је и нагла пропаст хунске творевине морала имати одјека на положаје и односе германских и словенских племена, и то не само на простору недавног хунског савеза већ и шире. Нове околности настају и због чињенице да је у том истом веку 476. године, падом Рима, и формално престало да постоји *Западно римско царство*. Успостављање *Остроготске државе* у Италији, на западном делу Балканског полуострва и у Панонији, ма колико да је трајало само неколико деценија (493–555) морало је утицати и на положај свих племена и народа који су са Остроготима били још од њиховог одласка са обале Црног мора или који су временом, успут, потпадали под њихову власт. Мада не знамо поуздано, али доста слободно наслућујемо, да је са Остроготима било и *словенских група*, као што их је могло бити и у саставу Визиготског савеза. Комешања народа која су започета ко зна када и која су пред Велику сеобу народа и у току њеног трајања била оштрије изражена приводе се крају у другој половини VI века када се (568) у Италији појављују *Лангобарди* у чијем су се саставу нашла и племена која су Лангобарди окупили на свом путу од Прибалтика (углавном поречје доње Лабе) до Италије. Могли бисмо рећи да је и кретање Лангобарда могло имати везе са неким групама *Западних Словена*, јер многи истраживачи уверавају, по свој прилици с правом, да се тамо, где су раније била станишта Лангобарда, јављају и *словенске групе, односно делови вендске гране опште словенске масе*.

И најзад, ако изузмемо кретања и сеобе Нормана и Мађара у IX и X веку, јер су овом приликом делимично изван круга нашег интересовања, онда се период великих сеоба народа у Европи завршава, како се мисли, доласком и коначним размештајем Словена и Бугара на Балканском полуострву у VII веку.

и Хрвати, било као Словени или још пре као несловени, појавили у Централној Европи и одакле. Кад је Профиро-генит забележио да су Срби дошли на подручје под византијском влашћу додао је да су тамо одакле су дошли живели „од почетка”. Бели Срби и Бели Хрвати су на Балканско полуострво приспели у VII веку, али су из својих претходних отаубина, Беле Србије и Беле Хрватске пошли свакако још раније.

Ако су већ приликом сусрета са Византинцима казали, што је и нормално, одакле су дошли и том приликом објаснили да су тамо живели (њихови преци) још од почетка мора се претпоставити да је у питању била прошлост која је можда обухватала и коју деценију пре наше ере или барем сам почетак наше ере. Да би подручје насељено неком етничком скупином било означено бојом која означава сасвим одређени смер претпостављамо да је морало постојати сећање на ранији географски положај те исте скупине, која је у новој средини („белој”) представљала ако не главну масу оно барем по нечему утицајну. Тај ранији положај Белих Срба и Белих Хрвата могао се налазити само негде на истоку. Ако га потражимо на прилазима Европи из Азије, онда у обзир долазе само подручја доњег Урала и доње Волге или област Кавказа, а можда и неко подручје даље према истоку, све до Ирана, па и до Индије. Али, питамо се, кад су се на простору Урал–Волга–Кавказ–Азовско море–Црно море могли налазити преци било Белих Срба или Белих Хрвата кад смо из ранијег прегледа главних токова ране историје источноевропских народа констатовали да су на тој страни још пре наше ере или на самом почетку наше ере живели Скити, Савромати (Сармати) и друга племена међу којима мало ко, и то бојажљиво, назире и неке делове Словена. Ако би тако било морали бисмо претке Белих Срба и Белих Хрвата тражити негде још источније, с тим што бисмо морали претпоставити да су из тих првобитних постојбина отишли на запад, где су добили обележје Белих Срба и Белих Хрвата, још много пре него што су се на крајњем истоку Европе образовале групе Скита,

Савромата (Сармата), а нешто касније и Гота, или су можда и покренути са истока у време похода Персијанаца на Ските. У сваком случају, између Беле Србије и Беле Хрватске на западу и постојбине њихових предака негде на истоку морао је постојати велики и хронолошки и географски распон, морали су их делити многи векови и многе стотине километара.

*
* *
*

Ограничавајући се у овом уводу на напорима које су само неки истраживачи учинили бавећи се сложеним проблемом порекал Словена чини нам се да ће он ипак пружити довољно материјала за стицање утиска о неособично сложеним питањима везаним за порекло Словена и Срба и њихов долазак на Балканско полуострво. Читаоци ће после овога, надамо се, лакше разумети зашто су бројни научници вековима били у великом недоумици кад је требало приказати појаву Словена и Европи, њихов састав и географски распоред. Ни савремена историјска наука није у стању да пружи поуздан одговор на читав низ питања везаних за порекло и најстарију историју Словена. Пре свега, засад је немогуће дати поуздан одговор на питање ко су Словени? Јер, ако се њихово име спомиње у Европи тек средином VI века, или нешто раније, с правом се може поставити питање шта је са њима било до тог времена? Каква су све имена постојала за раније Словене пре него што су забележени под тим именом? Шта значи име Словен, Словени, које су њихове основне заједничке карактеристике и на који начин су те карактеристике деловале док није настало време да се из неке засад непознате масе формира велика групација под именом Словени? Шта је одлучивало код настанка три велике словенске групације: Венди, Словена и Анта и кад су се ове три групације појавиле? Да ли је довољно што знамо да их Јордан први пут спомиње средином VI века?

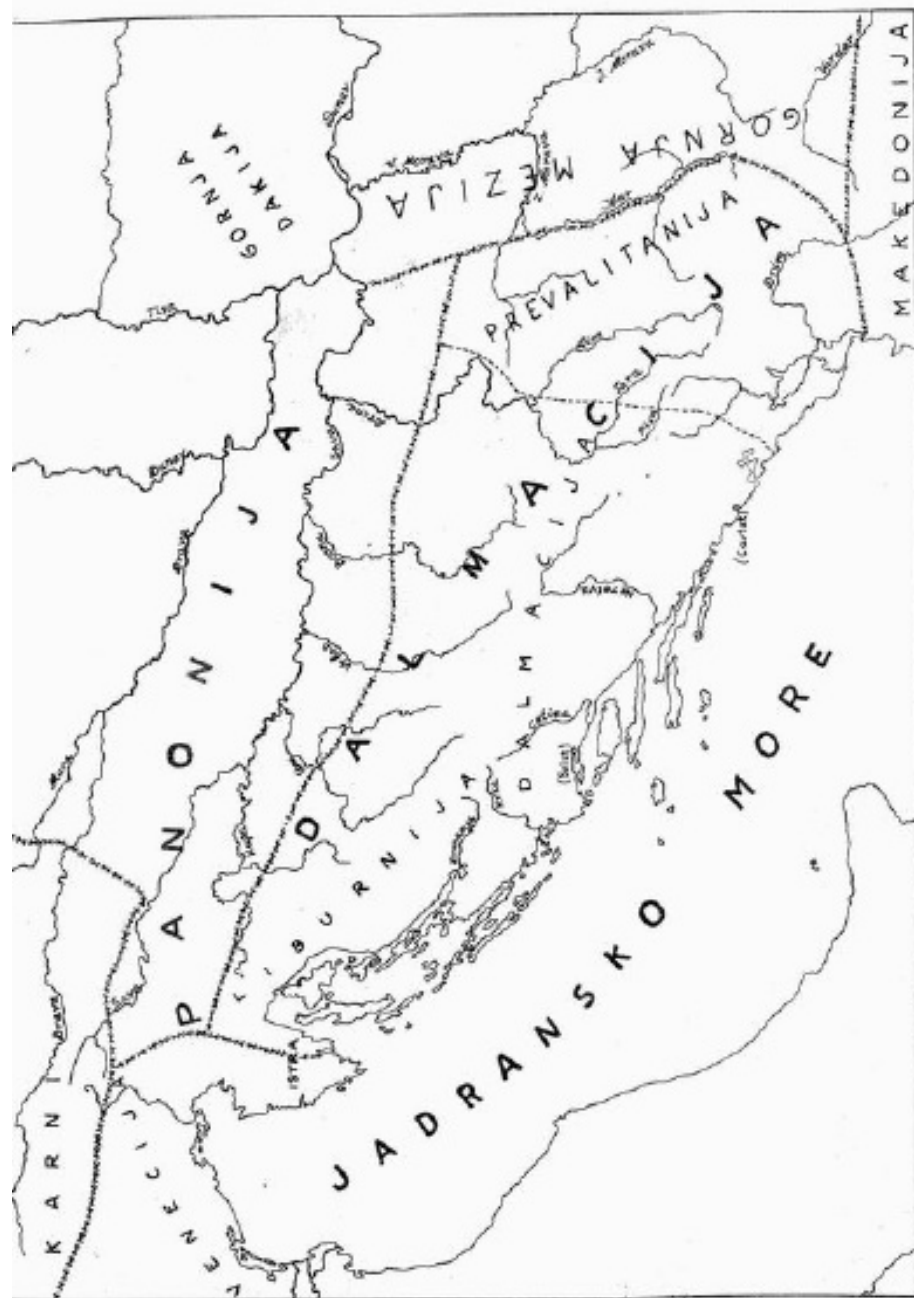
Какву су улогу имали Срби и Хрвати у формирању словенске етничке групе? Очигледно је да време кад се у изворима спомињу не можемо прихватити као време њиховог настанка у виду посебних етничких група. Да ли су Словени већ постојали као Словени кад су наишли Срби и Хрвати, и можда и неки други који сада сачињавају групу Јужних Словена. Које су језичке особености Словена биле већ доста изражене кад су наишли Срби и Хрвати из, по свој прилици, друге географске средине, другог етничког састава и другог језика? Може ли се говорити о посредничкој улози Сауромата (Сармата) и Скита приликом продора кавкаско-иранских народа и њиховог додира са оном групацијом која ће у VI веку бити обележена као словенска (вендска, словенска и антска). Оваквих и сличних питања има још веома много. У уводу је само дотакнуто и питање Илира, Трачана и Келта, а нешто касније и Грка и Римљана. Питање најранијих односа Германа и Словена још увек је више отворено него што је решено. Зато бисмо рекли да не треба очекивати да ће у овој књизи бити дат сасвим јасан одговор у вези са доласком Словена и Срба на Балканско полуострво. *Јасно је једино да је проблем необично сложен и да ће можда бити довољно да се само то докаже, да се овом приликом прикаже само како су бројни појединци покушавали да га реше.* Наравно, писац ове књиге не може остати само на томе да прикаже како је ко осећао тешкоће на које је наилазио, већ ће и сам настојати да се определи за ово или оно мишљење трудећи се да објасни разлоге свога опредељења.

Писац наслућује да ће се највећа неверица јавити у вези са могућим постојањем Срба и Хрвата као веома старих народа на простору од Индије до Кавказа, као и у Месопотамији и Малој Азији. Неверица ће бити и у вези са њиховим сеобама онако како их је приказао Лазиф прихватавши казивање М. С. Милојевића. Међутим, сама неверица, ако се не ослања на неке убедљиве противдоказе, може опет да створи само произвољну слику – ништа друго. Напред изнете претпоставке и закључци о Србима и Хрва-

тима у прадавно време могу да сметају једино ако су језичке комбинације неисправне. Са географске стране, како је раније већ речено, нема никаквих сметњи. Ако су преци Срба и Хрвата заиста поникли негде на иранско-индијском простору, или на Кавказу, онда ни са географске стране нема сметње. Могли су се као и многи други народи кретати с краја на крај старог истока, односно предњеазијског простора. Треба се само сетити ратних похода које су предузимали владари старог Египта, Асирије и Вавилоније, Медије и Персије и превласти која је повремено успостављена на огромном простору. Зна се да су у тим походима владари покретали читаве народе, пре свега оне који су се налазили у подређеном положају. Тако су и преци Срба и Хрвата, као и неки други, могли бити премештани с краја на крај, могли су се наћи у војсци Међана и Персијанаца у току борбе за превласт у Ирану, а нарочито у време продора Персијанаца у Малу Азију, сукоба са Грцима или у походу на Ските. А још много раније до великог комешања могло је доћи у сукобима асиро-вавилонског царства са Египтом. У питању су хиљаде година пре наше ере и ако филолози тврде да су на разним подручјима, често веома много удаљеним једни од других, наишли на језичке трагове имена Србин и Хрват, не би требало да нас чуди или да изазива неверицу то што су ти трагови нађени на простору који нам изгледа тако далек од европског, то јест од оног за који смо навикли да везујемо порекло Срба, Хрвата и Словена уопште. Неоспорни проблем остаје и даље значење имена Срби и Хрвати, и уопште значење имена појединих етничких скупова и кад су се та поједина имена појавила. Ко су били њихови носиоци, из чега су, на пример, образовани Срби и Хрвати као посебне етничке групе (ако су биле посебне), кад су се појавили у Европи и, наравно, како и где је настало име Словен. За све друго, особито за кретање Срба и Хрвата и за њихов долазак у Европу можда би се могло наћи прихватљиво решење. Кад бисмо били сигурнији у њихово порекло могли бисмо помоћу општих историјских догађаја да пратимо и њихова кретања све до

времена када о њима можемо да говоримо са више поуздања. Сеобе не претстављају готово никакав проблем ако их посматрамо у склопу општих историјских кретања изазваних крупнијим међународним догађајима. Чак и сеобе у више махова не морају остати необјашњиве. Сетимо се опет Алана. Од прикавказског народа постали су становници подручја данашњег Туниса. Хуни су из Централне Азије стигли чак до границе Франачке, да би се при повратку преко северне Италије и Паноније нашли негде код Црног мора и ту се изгубили. Мањег обима нису била ни кретања Западних Гота: Од Балтичког мора стигли су на северну обалу Црног мора, а затим су преко данашње Румуније и дуж читавог Балканског полуострва, па преко Италије и Јужне Француске стигли у данашњу Шпанију и тек ту се смирили до продора Арабљана у VIII веку. Освајања Арабљана спадају такође у подухвате огромних размера. У Европи су велике просторе прешли још необјашњени Келти, али и Источни Готи, Вандалаи, Свеви, Бургунди и Авари. Мањих размера, рекли бисмо, била су кретања Англа, Саса, Лита и неких других германских племена, на пример Лангобарда. Последње замашније продоре извршили су Нормани стигавши из Северне Европе чак до Јужне Италије. Осим Арабљана и Нормана чији походи нису допирали до Централне Европе, сви други споменути народи прешли су преко средишног дела Европе или се дотицали њеног граничног појаса. *Једино за кретање народа које сматрамо Словенима нема никаквих података.* Није ли то чудно? Не значи ли то да су они још пре наилазак било којег од споменутих народа већ били на својим стаништима са којих су у неким случајевима били силом одвођени као присилни савезници нападача (Келти, Хуни, Готи) или да су се и сами јављали као нападачи. По свему судећи прапрци Словена у Европи сачињавали су једну доста солидну етничку скупину ширих размера, који су каснији бурни походи народа са запада, севера и истока само донекле потресли, али је нису уништили и етнички престомили.

Наравно, размишљањима ове врсте могу се ставити мање или веће замерке, али засад, како бисмо рекли, само начелне, јер, на жалост, још увек нема таквих аргумената који би нас приморали да другачије размишљамо и закључујемо. Да их има не бисмо ове проблеме ни постављали нити о њима овако расуђивали. Кад будемо прешли на *други део* овог рукописа видећемо да ни други, бројни, истраживачи нису били у стању да кажу нешто што би се без поговора могло прихватити. Зато и овај увод и ову књигу у целини треба сматрати једино као један у низу покушаја да се о доласку Словена и Срба на Балканско полуострво размишља на начин мало другачији него што је уобичајено. Проблем насељавања Балканског полуострва утолико је сложнији што није само реч о доласку Словена и Срба као дела једне широке европске етничке скупине, већ и о објашњењу порекла свих оних народа који су се у историјском раздобљу формирали у одређене народносне групе образујући своје привремене или трајне државне организације. С обзиром на геополитички положај Балканског полуострва, посебно на његове готово непосредне везе са азијским континентом, необично је важно проучити етничке слојеве на њему, пре свега промене које су настајале под утицајем похода и сеоба још у преисторијско време, било са које стране да су наилазиле. Из тих разлога необично је важно утврдити, или барем приближно установити, из којих су праваца наилазили на Балканско полуострво Словени, односно њихови прци, и сродници, али и они народи са којима су се Словени или њихови прци мешали још у најстарије време. Одговор на ова питања биће у овој књизи предложен, али ће више бити речи о томе шта се све о овим проблемима мислило и шта се данас претпоставља. Успешније решавање проблема ове врсте захтева посебан прилаз и далеко већи напор, и то стручњака више научних дисциплина. У том напору и историчари би имали своје место, али не истакнутије од других, од којих смо неке раније споменули.

Наше земље под Римљанима (Ст. Станојевић, Историјски атлас, 1931)

Решивши се ипак да напише књигу о доласку Словена и Срба на Балканско полуострво и опредељујући се за овакав увод, свакако неуобичајен, писац, који је већ од раније био свестан тежине проблема, желео је да и читаоце, који нису стручњаци, увери да је посао сложенији него што се мисли. Историја једног народа је уопште веома сложен процес и да бисмо тај процес могли да пратимо и разумемо морали бисмо да у њему сагледамо све компоненте из којих се састоји, да уочимо и одмеримо све снаге које у одређеним оквирима делују, веома често у различитим правцима. Том унутрашњом нескладу са којим готово сви народи улазе у историју ваља сагледати *корене* и пратити његов непрекидни пораст упркос напорима друштва да тај несклад барем ублажи ако већ није у стању да га сасвим отклони. Историчари ту не могу ништа да учине осим да објашњавају узроке, али не и да дају поуке. Шта је Херодот мислио кад је рекао „Историја је учитељица живота”, не знамо, али би се у извесном смислу силно разочарао кад би могао да сагледа шта се збило од његова времена до данас и на који начин. Херодотова фраза се понавља и подржава у варљивој нади да ће оно што је у било којем виду доживљено послужити као поука људима и времену које наилази. На жалост, све сложенији проблеми друштва углавном се само механички одмеравају и процењују, али се не сагледавају битни узроци несклада нити се успело у спречавању његове појаве. Хиљаде година историје човечанства доказују да се многи идеали рађају али се тешко остварују. Да поновимо, ако би историчари били уопште позвани да помогну „учитељици живота” морали би бити доследни у свом послу разоткривања и приказивања истине, наравно у оној мери у којој су им путеви до истине доступни. Такав је случај и са покушајем писца ове књиге. *Увод је написан с намером да укаже да су у овом случају путеви до истине до те мере изукрштани да је веома тешко изабрати прави пут. Писцу ће бити слаба утеха ако читаоци на крају утврде да су и други истраживачи, тражећи излаз из немоћи, само поверовали да су га нашли. Међутим, ако сав овај напор послужи макар као подстрек за даља трагања, труд ипак не би био узалудан.*

I

ОСВРТ НА НЕКЕ ЗНАЧАЈНИЈЕ ИЗВОРЕ У КОЈИМА ЈЕ РЕЧ О СРБИМА

Као што је у Уводу речено, међу бројне народе о чијем се пореклу и праотаџбини не зна ништа поуздано спадају и *Срби*. Више стотина година научници разних струка настоје да установе како је и на ком делу света дошло до појаве појединих народа који су се једни од других разликовали по боји, имену, језику, религији, култним и другим обичајима, начину становања, ношњи и другим особеностима.

Кад се временом дошло до сазнања да на земљи постоје готово небројени народи, који се по много чему разликују једни од других, утврђено је да ти народи постоје већ хиљадама година и да се још од неутврђених временских дубина и различитим именима називају.

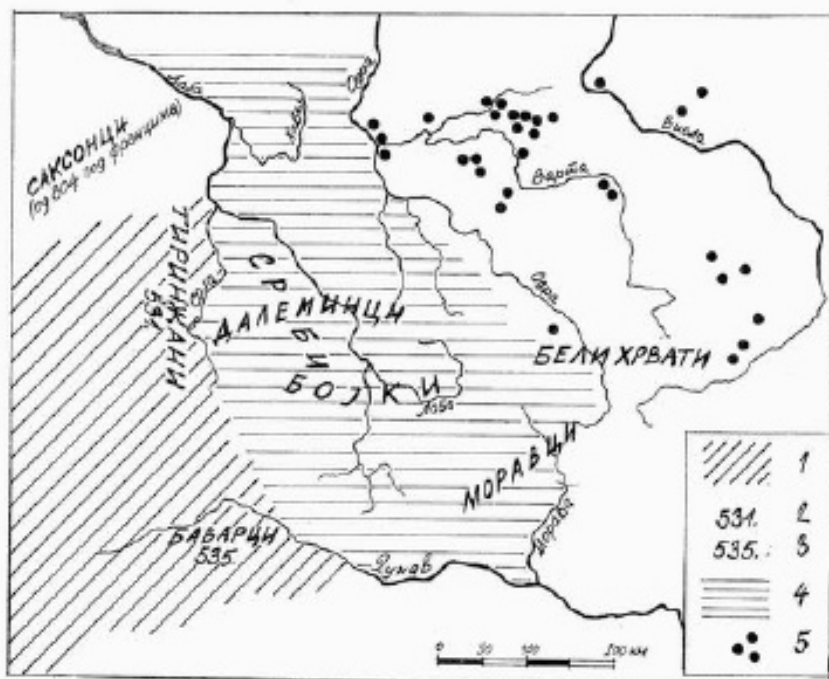
Нажалост, и кад се дошло до тог сазнања, за многе народе остало је и даље нејасно где су и када та имена добили, да ли су сами себе тако звали или су их суседи, или неки други народи, тако назвали, и шта та имена значе.

Међу народе за које не знамо ни где су се ни када су се први пут појавили, нити шта њихово име значи, спадају и *Срби*, али и поред тога више старијих хроничара и раних истраживача и писаца историје европских народа као да верују или су чак и убеђени да *Срби спадају међу најстарије европске народе*.

ранијих. У том случају не би нам било много важно да ли ти писци помињу Србе или Словене. Од краља Алфреда и од Порфириогенита знамо приближно где су у њихово време (IX и X век) боравили Срби и њима сродна племена, а од Баварског географа дознајемо да су сви Словени, како се тврди, настали од Срба, па ако писци VI века на том истом простору из неких разлога помињу само Словене мирне душе можемо да сматрамо да су и у њихово време ту живели и Срби.

Срби између Лабe и Одре и Бели Хрвати

1. Франци од краја VI до средине VIII века; 2. Година пада Тиринжана под франачку власт; 3. Година проширења франачке врховне власти над Баварском; 4. Немачка освајања у Полабљу у време Отона I (936-973); 5. Део топонима типа Сарб у данашњој Пољској (приближни положаји)

У Прокопијевој (рођен крајем V или почетком VI века, умро 565) *Историји готског ратовања* (Bellum Gothicum) задржаћемо се пре свега на оном месту на којем писац под годином 495, или на самом почетку VI века, описује сукоб

између Лангобарда и Херула негде у северозападној Панонији. Пошто су, прича Прокопије, претрпели пораз, један део Херула повукао се и и кренуо у своју отаџбину коју Прокопије назива Туле. На том путу, пре него што су стигли до т.зв. Варна, „пређоше редом сва племена Словена”, после којих су, пре доласка до Варна, савладали и једну пространу пустињу.⁵ У овом Прокопијевом опису, за истраживање положаја Словена и међу њима, видећемо и Срба, веома су важна ова три наведена податка: „сва племена Словена”, пустиња (ненастањена земља) и Варни, односно њихов географски положај. Али како Прокопије даље казује да их је пут после Варна водио кроз земљу Данаца, можемо рећи да нам је и спомен Данаца веома важан, јер Прокопије каже да су идући несметано кроз земљу Данаца избили на Океан, па су тек после тога дошли на острво Туле. Као што се зна, о правцу кретања Херула за Туле постоје разна тумачења, али се нама чини да је најприродније да су се Херули после пораза кретали између Лабe и Одре, јер су Варни (Varini), како је то утврдила и веома заслужна Хана Скалова, тада, по свој прилици, боравили на простору данашњег Мекленбурга, одакле су преко Холштајна, Шлезвига и делом преко Јитланда избили или на Немачко море на западној обали Јитланда или на Скагерак, одакле су бродовима одпловили за Туле (Скандинавија или Гренланд). Према томе, ако су Варни у оно време боравили на простору Мекленбурга и то све до балтичке обале, морали бисмо и њих убројати у Словене, што, уосталом, и није спорно. Кад Прокопије каже да су Херули под својим вођама прокрстарили најпре једне за другим све области и најзад стигли до т.зв. Варна не треба схватити као да Варни нису били Словени. Прокопија треба разумети као да је хтео да каже да су од места сукоба са Лангобардима, идући за Туле, пролазили све преко словенских земаља које он не имснуже, а кад је споменуо „ненастањену земљу” или пустињу, како неки хоће, то не значи

⁵ Фрањо Баринић, Прокопије, Извори, Београд 1955, 22-23

ниди (Венеди) и Анти. Неспомињање било једних или других може једноставно да значи да у изворима који су нам познати једноставно ко зна којим случајем нису забележени на местима на којима бисмо то очекивали. Касније ћемо видети да је тако заиста могло бити. Уосталом, чини нам се да је и *Јордан споменуо Србе*, само не на месту где је навео Виниде, Словене и Анте, већ у једном сасвим другом делу свога списка, при чему бисмо рекли, с обзиром на назив који је за Србе употребио, да то и није његов податак већ Касиодоров, али о томе мало касније.

Држава Анта, Бела Хрватска и Бела Србија пре најезде Авара (око 560 н. е.) (F. Dvornik, *The Making of Central and Eastern Europe*)

Овде ћемо се задржати мало дуже на Винидима (Вендима) полазећи од Јордановог податка о огромном винидском простору. Будући да нам се чини да је о том пространству Винида (Венеда) најјаснији приказ дао истакнути пољски научник *Герал Лабуда* поћи ћемо од његових запажања. Позивајући се пре свега на класичне писце Ла-

буда закључује да су Виниди (Венеди) запажени на заиста веома великим пространствима. Најстарији помен Венеда, каже Лабуда, оставио је Хомер у Илијади: *Enetoi* у Пафлагонији (Мала Азија) а затим Корнелије Непос и Ливије. Половином прве хиљаде пре наше ере Херодот помиње Венеде на Јадрану, на подручју Венеције (*Enetoi kai en to Adria*), а затим их помиње Страбон-*Enetoi*, као и римски писци у време Катона у облику Венети. Лабуда затим скреће пажњу да се нека група Венеда налазила на подручју Висле где их (Венде) спомињу Плиније и Тацит. Овде Лабуда додаје да се на тај простор односе и један век старији и Птолемејеви (II в. н. е.) записи, који је међу бројним сарматским племенима помињао и Венеде који су живели уз Вендски залив (Балтичко море), подсећајући да и Корнелије Непос (I в. пре н. е.) помиње неке вендске морепловце, које је бура нанела на обалу Северног мора (Немачког). Истражујући где се још у даљој прошлости помињу Венеди Лабуда наводи и Еурипидов текст „Хиполит” у којем се говори о насељу Енета, али додаје да није јасно да ли је реч о неком „месту у Епиру”, при чему напомиње да је неизвесно да ли је реч о Епиру у Албанији или о Епиру у Малој Азији.⁸

Кад овде већ указујемо на ових неколико Лабудиних запажања о територијалној распрострањености Венеда (Винида) да помислимо још и неколико Лабудиних тумачења назива Венеди. Он, тако, на једном месту каже да се неки етноними типа Венед односе на Словене, а неки на неке друге индоевропске народе, па затим додаје да „сви антички етноними Венед означавају индоевропски народ, али несловенски, а да је назив Венеди прешао на Словене тек пошто су овладали њиховим првобитним венедским бора-виштима”. Судећи по овим напоменама очигледно је да је Лабуда доста резервисан према тврђењу Јордановом (Ка-

⁸ Герал Лабуда, *Учешће Венеда у етнологији Словена (Etnogeneza i Topogeneza Słowian, Materiały z Konferencji naukowej w Poznaniu w dniach 8-9. XII 1978. PWN, Warszawa-Poznań, 1980, превео Владан Продановић)*

јава Баварског географа да су Zetiiani (Срби) прастара етничка основа из које су настали сви Словени. Осим тога, ако се ова два израза, Servetii и Zetiiani, могу сматрати у корену истоветни, могли бисмо помислити да је Баварски географ знао за наведени Вибијусов податак и то за Вибијусов изворник, што би даље могло да значи да се овим путем можемо приближити и оном времену када су се на јужној балтичкој обали и на обали Западног океана (Северног Немачког мора) одвајкада налазили Венеди, па нас не би морало чудити зашто на британском тлу има толико имена која звуче, како Црњански каже, славофоно, јер бисмо могли помислити да је заједно са Англима, Сасима и Лигима отишао на Британска острва и део Венеди око Литландског полуострва, уколико на острва нису прешли још и раније. Осим тога, кад овако размишљамо постају нам прихватљивије и изјаве она три Словена из 592. године који су у Тракији изјавили да су дошли са границе Западног океана, а прихватљивији нам постају и подаци о Словенима на тлу Холандије, затим у поречју Мајне и на домаку Рајне, а и на ширем простору, чак до Швајцарске.

Али, уз ово несумњиво занимљиво и значајно питање чија нас решења упућују у дубоку прошлост да у њој тражимо корене било етничке основе Срба или само њиховог имена, морамо, поред до сада наведених података, тражити и друге трагове имена Срби, можда на сасвим другом крају Европе, па чак и изван Европе. Морамо ићи свуда где се још спомињу Венеди, Словени, Анти, Сармати, Алани и друге групације за које се наслућује да имају везе са настанком Срба или са именом Срби.

Као што се одавно зна, многи истраживачи порекла Срба међу првима наводе податке о Србима у делима класичних писаца, Плинија (I в. н. е.) и Птолемеја (II в. н. е.). Тако је већ споменути Нико Жупанић у својој расправи „Срби Плинија и Птолемеја” закључио „да су у I столећу после Христа, или можда и пре (подвукао Р. Н.), Serbi и Serrei живели између северозападног гребена Кавказа (Cogaх) и Азовског Мора, у суседству Ziga (Zinha), Konarsena, Tata и Vala”, док је за Птолемејеве Србе (Σερβοι) рекао „да их ваља тражити северно од Vala, отприлике у области Centralnog Kavkaza, тако да

ANTIČKI I NOVI NARODI KAVKAZIJE
SEDIŠTA „KAVKAZACA“ око године 1856.

Положаји Плинијевих Срба (Serbi и Serrei) и Птолемејевих Срба (Σερβοι – Срби) на кавкаском простору према Жупанићевим истраживањима

su oni imali svoju postojbinu u severnoj Iberiji, a Tusci i Surani su im bili istočni susedi...”. За истраживање старости имена Срби, и за простор на којем се јавља, може да буде од значаја ако је Жупанић у праву кад каже да кавкаски староседеоци „nisu srodnici Indoevropljana, ni Mongola, ni Semita, već spadaju u porodicu Alarodijevaca, čiji su članovi osim spomenutih Kavkazaca još i stari Egipćani, Libijci, Berberci, Iberci, Ligurci, Reti, Etrušćani, Pelazgi, Hetiti, Mitanci, Kaspijci, Elamci, Sumerci i mnoga druga staroevropska plemena pre poplave Arijevaca (Indoevropljana. К. Оштир убраја овамо и Илире”.¹²

¹² Жупанић, 574

Редя Новиковић

Име Срби кроз време и простор

и стигли до најудаљенијег дела Скитије који се граничи са Црним морем. Одмах да кажемо да то не може да буде онај део Скитије, на истоку, на чијем су крају, уз Каспијско море, живели Серени, како Јордан каже, после преласка безимене реке, али свакако значајне, и после победе над Спалима, после чега су Готи стигли до обале Црног мора. Према овом опису изгледа највероватније да су Готи стигли до црноморске обале негде јужно од ушћа Кубана. Ако би тако било онда би та безимена река била Дон, па би се назив Oium за Скитију, или за један њен део, могао односити на подручје између Дона, Волге, Каспијског мора, Кавказа, Црног и Азовског мора. На том простору би се налазили и Јорданови Segel (Серени), и Спали, и река чији је назив сличан називу Oium, а можда и тајанствена египатска колонија Eja. Од занимљивих назива на описаном подручју свакако је и назив једне реке која се зове Jeja, која се између ушћа Дона и Кубана улива у Азовско море код града Јеиска, јужно од Ростова, а извире из северних обронака Кавказа. У великој Енциклопедији (La Grande Encyclopédie, 15) за ту реку читамо: Eia, Fleuve de Russie, affluent de la mere d'Azov. Sa longueur est d'environ 230 kil.) Можда треба имати у виду и то да са јужног Урала извире река Ai, која прско Бјелаје и Каме припада сливу Волге, а то је простор који се могао налазити у саставу некадашње Скитије. Једну реку Aii (Jeji) налазимо и у Судану, а спомињемо је само због тога што је и Судан једно време био у саставу египатске државе. Најзад, у старој Персији, на домаку старих Гела уз једну реку налазимо назив Ei, а тај назив такође спомињемо за случај да је име непознате египатске колоније било у вези са називом неке реке.

О овим називима и проблемима у старијој литератури не налазимо много трага, али у вези са називом Oium за Скитију можда вреди указати на оно место у Херодотовој (V в. пре н.е.) Историји на којем „отац историје”, спомињући Сармате и Ските, казује ово: „А за Сауромате се прича: кад су Хелени ратовали са Амазонкама (Скити називају Амазонке „Oigrata”, што на хеленском значи „мужоубица”,

јер „oigr” значи човек, а „rata”, значи убити) тада су... Хелени отпловили на три лађе с оним Амазонкама...”.¹⁷ Ову Херодотову белешку запазио је још заслужни Антон и оценио да је сасвим могуће Херодотово тумачење о „мужоубицама”, јер, ако oigr значи човек, а rata убити, онда се траг таквог тумачења сачувао у јерменском језику у којем, aigr, значи човек, додајући да се тај израз може сасвим добро запазити у словенском, грчком (avre) и латинском (vir), док rata (убити) одговара изразима у словенским језицима битъ, бјти, бић, byczі и др. (тући), као и ubivatъ... (Убити). Иначе, о Амазонкама међу Сарматима Антон упућује и на казивање Помпонија Меле.¹⁸

Међутим, за наше сналажење у вези са географским положајем Скитије у време кад Јордан у њој налази Серене (Србе) вреди споменути и оно место у Херодотовој Историји на којем Херодот прича о походу Персијанаца у време Дарија кроз Скитију и Сарматију. Кад је споменуо Будине и Тисагете, навео је да из земље Тисагета теку четири реке које теку кроз земљу Меоћана и уливају се у Мсотско језеро (Азовско море) чија су имена: Лик, Oар, Танаис и Сиргис, при чему се у коментару објашњава да се за Oар не зна где се налазила.¹⁹ Ако су, пак, Танаис и Сиргис исто што и Дон и Доњец, онда би Oар и Лик морали бити источно од Дона, па би река Oар, чији назив личи на Оиор била негде на подручју Скитије (Сарматије), коју знамо и као земљу Oium. Можда би та река Oар могла бити река Eia, јужно од Ростова.

Али, у овој великој недоумици поводом једног од најсложенијих проблема у вези са пореклом Срба и значењем њиховог имена морамо покушати да помоћ потражимо код Помпонија Меле, римског географа рођеног у Шпанији у I веку пре н.е., што ће рећи да је живео готово у истом веку

¹⁷ Херодотова Историја, I, Превео са старогрчког Милан Арсенић, Београд 1980, 315 (даље: Херодот)

¹⁸ Erste Linien eines Versuches über die Alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse, Ausgearbeitet von Karl Gottlob Anton, D. Leipzig 1783, 7008

¹⁹ Херодот, 477

Реља Новаковић

воде порекло од неког Сера-не знамо, али је, чини нам се,

Име Срби кроз време и простор

данови Серени у Скитији), а други јужно, преко Мале Азије

очигледно да се тај податак односи или на Плинијеве или на Птолемејеве Србе, што ће рећи на онај исти кавкаски народ о којем смо толико много расправљали поводом Јорданове вести о Србима (Серенима) у Скитији, односно у земљи Oium. Ако су, дакле, Срби и Серији, као и Србље нашег родословца, припадали алародијској групацији народа, што би значило да су на тим просторима постојали још пре наилазак индоевропских (аријевских) скупина, морали бисмо њихову старост рачунати и хиљадама година. Овакву дубоку старост Срба на подручју Кавказа наслућујемо готово највише због Дагона, идола (божанства) коме је „служила сва Српска“, а Дагон је семитско, асиро-вавилонско, божанство везано за прастари период малоазијских блискоисточних народа.

Већ сада се можемо питати није ли и Баварски географ у IX веку однекуд знао за наведене податке о Србима, па је оценио да с правом може да каже да су постојали далеко пре времена када се почело говорити о Словенима.

Међутим, трагајући за најстаријим или врло старим поменима имена Срби не морамо помишљати или очекивати да ћемо наћи само неки писани текст или забелешку у којој је име Срби записано у овом или оном облику. Често се заборавља да се такво име, можда у нешто измењеном облику, могло одржати вековима и у називима географских објеката, у називима река, потока, планина, крајева или појединих насеља. Тако, на пример, ако верујемо да су Плинијеви или Птолемејеви Срби заиста постојали као нека прадавна кавкаска групација, морали бисмо претпоставити да су се, као и многи други народи, било кавкаски или са неког другог подручја, покренули са својих станишта, успут се креће или дуже задржавали или се најзад стално настанили стотинама или хиљадама километара далеко од својих прадедовских боравишта. Имајући у виду да су народи са Кавказа могли кренути у разним правцима, ако су кренули у Европу, једни су могли поћи идући северно од Црног мора, на пример Плинијеви Срби и Серији (можда Јор-

и Мореуза и стићи у Тракију и на суседна подручја (можда Птолемејеви Serboi).

Ако потражимо траг, рецимо, Плијевих кавкаских Срба на правцу од Кавказа преко Скитије (земље OIUM) и даље северно од Црног мора наћи ћемо на старим картама у Трансилванским Алпима (Ердељским Карпатима), у Мезоготији, тамо где се кроз планински венац пробија румунска река Алута (Олта), назив *Serrogum montes* (негде *Montes Serrogum*), које Жупанић спомиње као податак римског писца Амијана Марцелина (+ око 400. године), који је и посетио бојиште између Гота и Римљана. Поводом овог географског податка Жупанић каже: „Пошто смо утврдили да *Serri* значи исто што и Срби, споменуто место латинског писца потврђује Србе у подручју јужних Карпата, где су се привремено задржали на своме путу у срце Европе...“²⁶ Ово необично занимљиво и, рекли бисмо, значајно запажање, Жупанић допуњава следећим речима: „За Јазигима, који су брзо после Христовог рођења стигли у равницу између Дунава и Тисе, упутише се преко Дона у Средњу Европу, можда и Срби. У вртлог опште сеобе народа, која је почела у II столећу пре Хр. упадоше можда и *меотски Срби*, па можда и Хрвати и Чеси (*Zihi, Zinhi, Cissi, Zekhi*). Све нам се чини, као да су у исто доба заузели Хрвати, северни Срби пак и јужни лук планинског венца, који разграничава Сарматију од Дакије и именовали га својим народним именом *Montes Serrogum* и можда деломце *καρπάτες ορος*. Пре Птолемеја се ове планине нису тако именовале, што је важно констатовати“.²⁷

За питање порекла Срба и њиховог кретања са кавкаског простора и Скитије (земље OIUM) према западу, идући северним и северозападним појасом Црног мора, веома су занимљива и прихватљива и даља Жупанићева запажања. Он тако сматра „...да су се мање, изоловане чете Срба (можда у друштву са Јазигима) залетале већ у I. столећу после Христа из Сарматије или Дакије у Панонију, у наше

²⁶ Жупанић, 578

²⁷ Жупанић, 578-579

Редја Новаковић

Име Срби кроз време и простор

Оба та назива означавају географске положаје Срба у време

Пиколоминијева карта припада најкасније половини XV века, али је штампана тек 1571. На њој су упадљива два назива за Србе: *Rætzen* у Добруци и *Sirfy* у Срему и Славонији

већ тада разноврсне и богате збирке *Ватиканског* архива, који се спомиње још од IV века, утолико је драгоценија, јер је сигурно заснована на аутентичним подацима који су ода свуд притицали у ватиканску збирку. Нас у овом моменту на његовој карти привлаче пре свега два податка, то су *Sirfy* између Саве, Драве и Дунава и *Rätzen* на простору између доњег Дунава и Црног мора, јужно од дунавске делте и северозападно од Варне, у данашњој Добруци. Жупанић није користио ову драгоцену карту, али се његов опис кретања Срба „из Сарматије или Дакије у Панонију, у наше земље на Драви и Сави” готово потпуно подудару са положајима на којима је папа Пије II убележио називе *Syrfi* и *Rätzen*.

када је ова карта састављена, највероватније половином XV века.²⁹ На холандским картама XVII века налазимо исте податке на истим местима, али и у Банату (*Rascia*). У називе којима су Пиколомини и холандски картографи означили положаје Срба не треба сумњати ако верујемо изворима и лингвистима који су те називе протумачили. Као што је познато, поводом назива Србица на реци Бистрици у Тесалији Петар Скок је на једном месту закључио: „Од 1437 кад Турци долазе овамо, они називају ово место *Serfice*.”

На Валпергеровој карти Србија је означена као *Serfia*, али је занимљиво да је Београд забележен и као *waissenburg* и *albuserfie*, што је редак податак, ако није и јединствен

Забележен је и облик *Selfice* ... Приметити треба да Турци за Србљ познају замену *Sirfi* са полугласом *l*. Овај се облик налази у *Serfiçe* или *Selfiçe*”.³⁰ Већ у том истом веку

²⁹ Вероватно да се и назив *Amanini seu Rusi* у Срему, на Ортелијусовој карти Паноније и Илирика, Антверпен 1572 односи у ствари на Србе (*Sirfi*) са Пиколоминијевој карте из половине XV века.

³⁰ Петар Скок, *Константинова Србица у Грчкој*. Топономастичка студија, Глас СКА CLXXXI, Београд 1938

што се зна, Турци су заузели Добруцу 1410. године, па ако се на Пиколоминијевој карти из половине XV века налази назив Rätzen, а на холандским картама из XVII века на том истом месту назив Syrfia (Србија), онда је ваљда јасно да су Турци у XV веку у Добрици са Sirfi и Sirfia означили народ и земљу Срба. Да је заиста реч о Србима и Србији посредно сазнајемо и из аката великог црквеног сабора у Констанцу (1414-1418). И у њима су Срби споменути као „Serfi/oder Sirffen”.³¹ Приређивач турске хронике у којој се ови подаци налазе Србе назива још и Serbi, Sorabi, Zirfi, Zerfi, Serf, а место на којем су Срби претрпели пораз од Турака {1389} назива Zerf Zungani. Затим, исти назив, Sirfi, употребљавају и Улрих од Рајхентала и Конрад од Гриненберга (XV в.) кад за један грб тврде да је „цара Србије” (Kaysers von Sirffey) или кад у једној повесљи краља Сигисмунда (XV в.) за Голубац стоји да је Taubersburg in der Sirffey”. Дакле, не може бити сумње у то да Пиколоминијеви Sirfy у Срему и Славонији као и Rätzen у Добруци, Ортелијусови Rusi у Срему XVI в. (вероватно место Rasi), Јансонова (XVII в.) Rascia у Банату, као и његови Rasci и Rätzen у Славонији и Срему, па исти називи код Меркатора и Де Блаува да сви ти називи означавају српски народ и српска подручја од обале Црног мора (Добруца) преко Баната, Срема и Славоније све до славонских планина Диља (471), Крндије (792), Папука (953), Псуња (989), Била (830) и Пожешке Горе (618).

Ако мало пажљивије погледамо историјске карте које приказују римске земље у Европи на врхунцу успона (до половине IV в.н.е.) запазићемо да би се географски положаји споменутих назива, који означавају Србе и српска подручја у Срему и Славонији у свему поклапали са по-

³¹ Приређивач Турске хронике у којој се ови подаци налазе назива Србе још и Serbi, Sorabi, Zirfi, Zerfi (Zeriani?), Serf, а место на којем су Срби претрпели пораз од Турака (1389) назива Zerf Zungani (у једном другом издању Zerf Zungani). Neue Chronica Türkischer nation von Türken selbst beschrieben... Frankfurt am Meyn 1590

На овим два Минстеровим картама из половине XVI века упадљиво је да су на овој карти Срби означени као народ (Sirfen i Raetzen, док на десној називи означавају земљу (државу): Servia i Rascia. Упадљиво је и то да су Raetzen и Rascia уобележени доста далеко према истоку, приближно на јужној страни Дунава прекопута ушћа реке Олте (Алуте).

дручјем римске провинције Савске Паноније (Pannonia Savia), што сигурно није случајно, па ако је Жупанић у праву кад подсећа да је Плиније на доњој Дравизначи Serete, а да Птоlemeј у Доњој Панонији (Pannonia Inferior) спомиње

зонке и др. Мада не знамо поуздано на кога је мислио кад је споменуо Саре, рекли бисмо ипак да би Сери могли бити кавкаски народ, јер је испред њих навео Персијанце, а после њих Геле који су живели уз каспијску обалу јужно од реке Сугус. Рекли бисмо да нам овакво мишљење потврђује и спомињање Амазонки којих се сећамо из Херодотовог казивања о ратовима Сауромата са Амазонкама које су Скити називали „Оиорпата“ („мужеубице“), па како се све то дешавало између Меотског (Азовског) и Каспијског мора, излази као највероватније да су и овде Сери били, као што је и раније речено, исто што и Јорданови Серен-и, то јест кавкаски народ. Али међу Псеудо-Цезаријевим народима нашу пажњу привлаче и Фисонци, у првом реду због тога што је у грчкој народној традицији сачувано неко сећање по којем је Фисон исто што и река Тигар, док се по *румунској* (дачкој?) народној традицији тумачи да је Фисон исто што и река Еуфрат, па би по томе Фисонци били неки народ чији су преци у неко давно време живели или уз реку Тигар или уз реку Еуфрат, или, можда и уз једну и уз другу.³⁷ Али, откуда таква народна традиција у Грчкој (мада наслућујемо), а посебно у подунавској земљи Румунији. Чини се да одговор може да буде само један. Ако је Псеудо-Цезарије, који је родом из Мале Азије однекуд сазнао да се неки народ у Подунављу назива још и Фисонцима и ако је сачувао сећање да је Фисон што и Еуфрат (или Тигар), онда је то сећање могао пренети и дуго сачувати само народ који је некада, ма како давно било, и сам живео уз ове месопотамске реке. Ипак, да не заборавимо да Псеудо-Цезарије почетком V века у близини Дунава спомиње и неке Словене. Да ли случајно, писац Словене и Фисонце наводи једне уз друге, али их не изједначаје већ их само ставља једне уз друге: и Словене и Фисонце, па и тим поводом помишљамо

³⁷ Извори, I, 4

народ који није био истог порекла као Словени. Он га није ни именовао по етничкој припадности, већ по географској-Фисонци, за које само каже „да се називају и Подунавци“. По свој прилици је то био неки прастари народ којем је заборављена етничка припадност, али је сачувано сећање да је у своје време на ово подручје дошао са поречја Еуфрата и Тигра. На срећу, неке друге појединости помоћи ће нам да сазнамо који је тај народ могао бити.

Али, да бисмо то сазнали морамо се сетити чињенице да се један део подручја уз Дунав, и са једне и са друге стране, у своје време звао Дакија. Дакија се најпре налазила само на левој страни доњег Дунава, а од III века н.е. (после 264) и на десној страни реке, мезијској, као *Dacia ripensis* (Приобална Дакија) и *Dacia Mediterranea* (Средоземна Дакија). Осим тога за појам Дакије везани су несумњиво и називи *Дагонь* и *Дакронија*, али и народ *Dagae*. Кад свему овом додамо и име идола, божанства, *Дагона*, постаје све јасније да се морамо више задржати на белешци Карловачког родослова која гласи „и сва Србска идолу служаше Дагону, от суду и Дагони и Даки именујут се; от Сера же Србље“. На овој белешци се задржавамо сматрајући да је неизбежно да установимо може ли се блискоисточно божанство Дагон и народ који га је у некој далекој прошлости обожавао некако довести у везу са једним делом народа у Подунављу чију област наслућујемо у називима *Дагонь* и *Дакронија*.³⁸

Ако су, дакле, називи за Дакију, Дагонь и Дакронију, као и народ *Dagae*, настали према имену идола Дагона, онда је, можда, и народ у том делу Подунавља почео да обожава идола Дагона или још кад је боравио на подручју Месопотамије, Мале Азије уопште, где је божанство Дагон поникло, или је култ Дагона у Подунављу прихватило кад је тај култ пренет из Мале Азије, и то или још у VI веку пре н.е. кад

³⁸ Радојичић, 55-62

тежња да се на неки начин маркирају глава или руке.⁴¹ Што се тиче сахрањивања под прагом, Чајкановић закључује да

нетама либација воде тим телима-дакле један детаљ из *небесног астралног култа*. Цео процес о *Великом Четвртку*

је такав обичај постојао у најстаријој грчкој и римској прошлости, али и у нашем народу, при чему посебно указује на „Пуштање воде” мртвима за душу, које се у Хомољском срезу врши над прагом, а онда каже, и обичај у Хомољском срезу о новој години кад домаћин износи главу од божићне печенице и секиром је разбија на прагу.⁴¹ Што се тиче обичаја сахрањивања у кући, Чајкановић каже „да су сахрањивање у кући практиковали, по свој прилици, и народи који су становали на Балканском полуострву пре доласка Словена” (подвукао Р. Н.). Иначе, у вези са „Пуштањем воде” и обичајем сахрањивања под прагом и око огњишта Чајкановић спомиње опет Хомољски срез, тумачећи да се „пуштање воде мртвима врши преко прага; праг се залива водом зато што се жели дотурити вода душама покојника који су испод њега”. Међутим, у вези са „пуштањем воде” Чајкановић каже да оно није вршено само у кући преко прага, већ и на реци, преко извесних белутака, додајући да тај обичај потиче из дубоке старине. Објашњавајући улогу камена у култним обредима, Чајкановић додаје: „После свега овога о значењу белутака преко којих омољске жене изливају воду, не може бити сумње. У тим белуцима налазе се душе предака. Упадљиво је да Чајкановић у својим занимљивим и значајним описима култних обичаја у више махова спомиње хомољски срез и хомољске Србе, па то чини и кад истиче обичај када се жене, пошто су завршиле пуштање воде за мртве, прекрсте и поново „пуштају воду сунцу, месецу и осталим небеским телима”. Објашњавајући овај поступак, Чајкановић каже да је пуштање воде небеским телима жртва из сасвим друге категорије но што је мртвачки култ, па додаје да је „Пуштање воде сунцу, месецу и пла-

⁴¹ Веселин Чајкановић, Да ли су стари Срби знали за идоле? Живот и обичаји, кн. 13. Студије из религије и фолклора. Српски етнографски зборник, XXXI, Београд, 1924.

⁴² Веселин Чајкановић, Сахрањивање под прагом, СЕЗ, XXXI, Београд 1924

(подвукао Р. Н.) и уопште сви омољски обичаји и цела религија врло су старински и примитивни и у таквој средини не може се очекивати астрални култ... Према томе, јасно је, прво, да је пуштање воде небеским телима, о Великом Четвртку, интерполација у култ мртвих-интерполација која с тим култом нема никакве везе, друго, за ту интерполацију није вероватно да је домаћег порекла, она је по свој прилици постала на основу какве религијске радње која је унесена са стране.”⁴³

Размишљајући на који су начин наши преци примили овај детаљ из култа небеских тела, Чајкановић се пита: „да ли су га примили још пре него што су дошли на Балкан, или су га научили од домородаца у чијим су се замљама настанили, или је, најзад, та размена извршена онда када су се они већ одомаћили на Балкану”. Задржавајући се и даље на покушају да објасни порекло наведених обичаја, Чајкановић претпоставља да је тај култ „могао доћи само са Оријента, одакле су, уопште, долазили религијски покрети кроз цео стари, донекле и кроз средњи век, при чему скреће пажњу на иранску религију подсећајући да је „вода у иранској религији свети елеменат, и што су разне манипулације са водом чиниле важан део иранског култа”. (подвукао Р. Н.).

Будући да је сав овај осврт на неке култове у хомољском срезу, значи на простору Овостране Дакије (Dacia ripensis) и тамо где мислимо да је Дагон, учињен у жељи да се и у верским обичајима пронађе неки траг који би нас могао подржати у веровању и у уверењу да су и носиоци тих обичаја, управо њихови давнашњи преци, однекуд пореклом из земаља и држава у којима су ти обичаји настали и одржавани у прошлости, и то у прошлости којој је тешко одредити хронологију.

⁴³ Веселин Чајкановић, „Пуштање воде” о Великом Четвртку, СЕЗ XXXI, Београд 1924

Редла Новаковић

мишљамо да би се горња два водена тока могла односити на месопотамске реке Еуфрат и Тигар, па бисмо, можда,

Име Срби кроз време и простор

пренет преко Мале Азије и у *Грчку*. То што се у нашем случају, у вези са жртвама у виду воде и хране покојницима и овим примерцима на споменику Дарон. А овим и нека друга

могли рећи да се на овом цилиндру из периода акадске династије налази најстарији на свету зачетак географске карте на којој је бог Еа отелотворење Месопотамије, Међуречја. Чини нам се да се погрешно тумачи да из Енких размена истичу два млаза воде. Тако се и на једном другом приказу на којем из једне посуде истичу два млаза воде и са њима фигура бога Тамуза (Думузи), сматра да су у питању обични млазеви воде.

Међутим, једно због у оба случаја два тока или два млаза воде, ваља помислити нису ли заиста у оба случаја у питању две моћне и животворне месопотамске реке-Еуфрата и Тигар. Уосталом, у горњем случају као да је очигледно да нису у питању млазеви воде, већ речни токови са јасно означеним кривудама линијама које означавају кривудава токове река и њихових обала.

Ако се сада вратимо неким описима култова у Хомољском срезу, у близини велике реке Дунава, запазићемо у неким појединостима тих култова очигледну сличност. Пре свега сматрамо да је Чајкановић, кад је споменуо обичај пуштања воде сунцу, месецу и осталим небеским телима, с правом указао на исток (Оријент), указујући да је вода у иранској религији свети елемент и да су разне манипулације са водом чиниле важан део иранског култа. Кад је споменуо култни обичај који се обавља о Великом Четвртку додао је да су „сви омољски обичаји и дела религија врло старински и примитивни”. У овој напомени пада у очи да у хомољском срезу на Велики Четвртак жртву покојнику у виду воде приносе жене, што је готово исто као у обичају на месопотамском тлу када жене тужбалице, оплакујући Тамуза (Думуза), приносе жртву у виду воде и то у јуну-јулу, значи опет приближно на измаку пролећа када и у хришћанском календару пада Велики Четвртак. Тешко да се све то случајно стекло, поготово кад имамо у виду запажање Хиеронимуса који каже да је Тамузов култ преко култа Адониса

у овим примерима не спомиње Дагон, Адонис и нека друга сумерско-академска-вавилонска божанства, не мора много да смета, јер се ионако сматра да се о култу Дагона врло мало зна. Рекли бисмо да јачу вредност, ипак, има чињеница да описани култови у Хомољском срезу и Подунављу који су, како смо видели, у неким појединостима готово идентични са онима на блискоисточном простору. Не спомиње се само имена богова на нашем подручју, што је и разумљиво после многовековног постојања хришћанства. Да се потсетимо, ако овим упоређењима споменутих култова додамо и култ Дагона, за који научници кажу да није довољно проучен и познат, чини нам се да можемо рећи да се стекло довољно разлога за помисао да су у Подунављу и преци становника који те култове одржавају у неко прастаро време те обичаје примили тамо где су ти култови у изворном садржају можда били у нечему и нешто другачији, али су се у основи одржали и до наших дана. Будући да су у вези са поменутих култовима у Хомољском срезу, у Подунављу, спомињани само Срби или Србо-Власи, рекли бисмо да је сасвим могуће да су Срби или Србо-Власи, који и у наше време одржавају неке појединости описаних култова заиста потомци оних Срба који су у непознато време доспели у тај део Подунавља као поштоваоци Дагона и култних обичаја насталих на просторима на којима је у прадавно време поштован Дагон као бог-риба поникао на великим рекама Еуфрату и Тигру чије су воде уистину биле извор живота и благостања бројних народа и држава у Месопотамији. Називи Дагонь, (Дагонија), Даге, Дакронија (Дагонија) и Дакија само учвршћују наше уверење да се све о чему пишу наши поменути родослови и други извори у вези са Дагоном односи на подунавље некадашњег Хомољског среза и блиског подручја која припадају Румунији и Бугарској а налазе се у близини Дунава.

онде замишљане праистабине, ако је била речимо, на источном рубу Европе, до Централне Европе и Балкана, где у историјско време затичемо име Срби, споменути бројни

Сва ова досадашња размишљања, претпоставке и предлози, мада смели, сматрамо да су неизбежни. Вековима се већ зна да је порекло Срба, питање њихове постојбине, односно праотаџбине, значење имена, времена и праваца њиховог кретања, као и простора на којима су се трајно населили, било предмет проучавања великог броја научника разних струка, али, нажалост, ниједно од горњих питања још увек није решено; постоје само бројне теорије и покушаји да се помоћу њих нађе решење прихватљиво за све стручњаке. Иначе, питање порекла Срба најчешће је проучавано са питањем порекла Словена. Покушавало се да се разним методама утврди да ли су Срби заиста још од прве појаве припадали словенској групацији или су се у своје време, незнано које, „пословенили”, што је знатно отежавало трагање за њиховим кореном.

Пред истраживачима порекла Словена, међу њима и Срба, стајали су бројни и веома сложени проблеми. Не само да није било ни издалека јасно где им је била првобитна постојбина, већ ни ко су им били непосредни суседи, па у вези с тим, и када су из те непознате прапостојбине кренули, у ком правцу, и да ли су се покренули сами, својевољно, или у заједници са неким другим народима, сродним или сасвим другог порекла. Због неупућености у том смислу јављала су се различита мишљења о суседима Срба у најраније време и о евентуалним саучесницима у току кретања. Како је врло вероватно да се из прапостојбине, ма где било да се налазила, нису покренуле у исто време све групе Срба, поготово ако се њихова првобитна отаџбина налазила, како неки мисле, на Кавказу дугом око 1000 километара, а широком око 200 километара. Таква неизвесност рађала је бројне теорије не само о првобитним стаништима и етничкој припадности, већ и о правцима кретања, да ли северно од Црног мора или јужно, смером преко Мале Азије. Сложеност је настајала због тога што се од те овде или

у историјско време затичемо име Срби, спомињу бројни други народи као Венеди, Сармати, Скити, Алани, Анти, Свсви, Готи, Словени и многи други о којима такође не знамо ништа поуздано. Тешко је било и са дужином времена кретања од чега је такође много шта зависило у историји народа о којем је реч, у овом случају у историји Срба. Ништа не знамо када је покретање из праотаџбине започето и колико је трајало, а поготово ништа не знамо о побудама које су народе нагониле да оставе своја првобитна станишта, свакако опет многовековна. Не знамо много ни о религији и културним обичајима, па ни о језику и културним тековинама друге врсте, као ни о друштвеном и државном уређењу, начину живота, оруђу и занимањима, и о многим другим појединостима којима се једна етничка група разликује од друге. Кад је реч о кретањима и сеобама ширих размера велику забуну ствара везивање тог кретања пре свега за т. зв. Велику сеобу народа, јер се ствара утисак да је тек та сеоба, чији ни прави узроци ни домет нису потпуно објашњени, допринела да је распоред народа на почетку средњег века био онакав какав се обично приказује поделом Европе претежно на германски, романски и словенски свет уз упорно настојање да се докаже који је од народа из тих ширих групација први стигао на територију на којој га историја затиче, не били се тако стекло „историјско” право на примат и нашло оправдање за потискивање онога који је, тобож, касније стигао на „своја” одредишта. Свашта се у науци предузимало ради одбране тог „примата”, мада нису налажени непобитни докази о томе ко је историјски старији, а поготово не ко је важнији. Кад је реч о пореклу и најстаријој историји Срба, који су врло рано укључени у словенску групацију, проблеми су се све више компликовали, између осталог, и због тога што се није могло утврдити да ли су Срби одувек били Словени или су се „пословенили” кад су се као народ сасвим другог порекла нашли у словенској маси, било као победници или као по-

Реза Новковић

Иначе, кад говори о становницима западног дела Балканског полуострва, Халкокондил употребљава назив Илири, за које увек спомиње Јонско море, у ствари Јадранско

Име Срби кроз време и простор

Занимљиво је да се Халкокондил овде дотакао и питања односа Илира (у ствари Словена на некадашњем илирском простору) и Албанаца, истинити однос, за који и први пут

ри, уз koje увек спомиње Јонско море, у ствари Јадранско. То се види и из оног места на којем каже да су Илири врло стари народ и да се данас називају Босанци, али овде опет понављања своје убеђење да Далмати и Мизи (Мези), као и Трибали (Срби) и Сармати (Руси) говоре истим језиком као и Босанци и да једни друге без икакве муке могу разумети.

Али, као што је речено, Халкокондила је стално занимало и мучило једно питање, које и јесте веома сложено: како је дошло до постојећег распореда поменутих народа на Балканском полуострву. Мада није једноставно пратити Халкокондилово казивање и објашњење, рекло би се да је, што се тиче Босанаца, сматрао да су они из земље на Јонском мору (Јадранском), као велики и врло угледан народ покорили Тракију, после чега су прешли реку Истер (Дунав) и населили сарматску земљу. Овакво тумачење Халкокондилу се чини прихватљивијим него, каже, како неки мисле, да су, протерани од Скита, прешли на ову страну Дунава, па, пошто су покорили тамошње делове Тракије стигли све до крајњег угла Јадранског мора.

Да је Халкокондил веома много био заокупљен питањем Трибала (Срба) и Илира (под којима подразумева словенске народе на некадашњем илирском простору) потврђује се у више махова. Колико се уопште може утврдити, каже Халкокондил, одакле су Трибали (Срби) дошли и како су успели да се уздигну до једног од највиших положаја у Европи, може се рећи да су од племена Илира (Словена) и да су из земље према западу, на Јонском мору, продрли до града Скопља, при чему додаје да говоре језиком јако сличним илирском, али како су посели највећи део земље на Јонском мору (Јадранском), све до Венеције, то није тешко претпоставити да су они протерали Трибале који су се раширили по Европи, јер, додаје Халкокондил, оба народа [Илири и Трибали] и данас имају исти језик, исте обичаје и начин живота.

који сматрају да су садашњи Албанци Илири. Не разумем, каже он, како се уопште може рећи да су Албанци илирског порекла. Из поузданог сазнања знам да су се они (Албанци) покренули из околине Епидамноса (Драча) и отишли према истоку, у Тесалију, Етолију и Акарнанију, као и у извесне делове Македоније где су се населили. Додуше, примећује Халкокондил, кад је реч о Албанцима, не могу поуздано да установим да ли су, како неки тврде, прешли из Јапигије (Апулије) у Епидамнос (Драч) и тамо заузели неко подручје и раширили се, или су на подручју Драча одувек били суседи Илира, па су постепено заузели простор источно од Епидамноса (Драча). У сваком случају, оба народа, и Трибали и Албанци, иселили су се из земље на Јонском мору (Јадранском ?).

Као што смо могли запазити, очигледно је да се још средином XV века Халкокондил, мада за оно време високо образован, тешко сналазио описујући географске положаје појединих народа и објашњавајући њихово порекло. Да је желео пре свега да разреши питање порекла балканских народа, и то посебно Срба, Албанаца и Бугара, Халкокондил то чини, вероватно, због тога што је реч о народима најближим Византији. То се, изгледа, види и по томе што он, спомињујући Босанце као Илире (Словене), Србе као Трибале или Трибале као Србе, и Албанце, не говори о њиховом односу према Турцима (Османлијама) мада је реч о бурним догађајима од половине XIV до половине XV века, већ жели једино да утврди када су ти народи и одакле дошли у земље у којима се налазе у време кад о њима говори. Он је несумњиво знао да су Илири стари балкански народ, али кад под тим именом подразумева Босанце као словенски народ имамо утисак као да је хтео да каже да су и они давнашњи становници некадашњег илирског простора. А кад је за Трибале, опет стари балкански народ, рекао да су Срби, вероватно се угледао на неке старије византијске хро-

(глина), бистерница (плаховита, брза река Бистрица), студеница (извор), *ztulp*, столп (стуб) и др.⁴⁸

Пратећи размишљања и процене Халкокондилове и Ка-

се на те исте Словене односи и његово обавештење по којем „...и Сверопилус краљ Далмације и народ који му је био подчињен, а који је волио порекло од германских Есема

наносе о порекло и кретањима Словена, као и о географским положајима у разним деловима Европе, зачуђује нас да већ у XV веку чак ни образовани људи нису били у стању да се са више сигурности одреде за порекло појединих народа исте етничке групације, који су се налазили на супротним крајевима Европе, а за чији су језик и обичаје тврдили да су слични, па чак и исти.

Нажалост, одговор на горње питање не добијамо ни од других учених људи XV века, мада нам се у једном тренутку учини као да су сигурни у оно што тврде. Посебно смо нека решења могли очекивати од *Флавија Бјонда* који је и дуго времена после смрти сматран за врло угледног познаваоца прилика и догађаја после пада Западног римског царства. Он у тим приликама казује у свом делу „*Историја од пада Римског царства*“.⁴⁸ У овом његовом интересантном и значајном делу посебну пажњу привлачи податак о некадашњим римским провинцијама Далмацији и Илирику, али и о неким подручјима за које су Римљани, док су били моћни, били веома заинтересовани. Кад је тако на једном месту констатовао да су Вандала и Бургунди напустили своја подручја, Бјондо најпре каже да су њихове земље заузеле Словени који су дошли са истока, па одмах додаје да тамо нису остали дуго, јер се, каже, *један њихов део* за време цара Маврикија издвојио и стигао у Далмацију и Илирик. Мало даље Бјондо нас овим речима обавештава који су то, како мисли, Словени били: „а они који су остали код куће нешто касније променили су имена и једни су названи *Polonos* (Пољаци), а други *Voemos* (Чеси)“. Свакако

⁴⁸ Codex Pomeraniae diplomaticus. Herausgegeben von D. Karl Friedrich Wilhelm Hasselbach... und D. Johann Gottfried Ludwig Kosegarten, Greifswald 1862

⁴⁹ Blondi Flavii Ferriuliensis Historiarum de inclinatione Romanorum. Impressarum Venetiis Thomam Alexandrinum anno salutis MCCCCLXXXIII Kalendis Julii. Tu i Abreviatio Pli Pont. max, supra decades Blondi ab Inclinatione Imperii usque ad tempora Joannis Vicesimi tertii Pont. max.

податка, а који је водио порекло од германских Воема, тада су [Словени] први пут примили хришћанство“. Најзад, занимљива је и вест: „... Међутим арапски Сарацени нападоше Сицилију. Целу приморску обалу опустошили су пљачком и пожаром, Склави [Словени] заузеше Истру и Далмацију и од њих наречена би Славинија, а дошли су пак из прекодунавских крајева“. Ово „прекодунавских крајева“ односи се свакако на Чешку и Пољску, али можда и на источније делове, јер Бјондо за Словене каже да су се тако назвали по имену Словена који су становали на Кимеријском босфору и реци Дону, што нас подсећа на скитску област *Oium* и *Serene*. По Јордановом опису та се област граничила са Доном.

Одатле су, каже Бјондо за ове кимеријске Словене, дошли и заузели станишта Вандала и Бургунда, али, наставља Бјондо, нису дуго задржали онај словенски назив, јер кад је један њихов део за време цара Маврикија отишао у Далмацију и Илирик, они који су остали код куће мало касније променили су имена и једним делом назвали се *Polonos* (Пољаци) другим *Voemos* (Чеси).

Упадљиво је да се крајем овог истог века (XV) слично говори у још једном делу, у *Chronicon Mundi* (Хроника Света), чије се издање на латинском језику наводи под годином 1493, а на немачком под годином 1494. Одмах пада у очи да је у њој податак који нас интересује готово истоветан са податком о Сверопилу и Словенима код Бјонда, што наводи на помисао да је састављач Хронике те податке преузео из Бјондове књиге штампане неколико година раније. У Светској хроници уз вест о Сверопилу у индексу стоји написано: „Словени воде порекло од Бохема и Германа“, али ваља додати да је у преводу Хронике са латинског језика на немачки „словенски народ“ означен као „вендски народ“ „који води порекло од босманских Немаца“, што би требало схватити као да је овај коментатор под Вендима подразу-

талаунским пољима на Атилиној страни против Римљана (451).

Да су Срби у то време могли боравити и западно од

поставити да је у том језику било и неких облика и звукова којим су говорили и *Servetii* Вибијуса Секвестра из Либска (Лупек) и околине, као и *Zeguanii* Баварског Географа за

Сале и Лабе потврђује нам не само споменути Вибијус Секвестер већ и бројни немачки анали. Вибијус, кога стављају у половину VI века н.е., оставио је у свом далу *De fluminibus* овај податак: „*Albis Germaniae Suevis a Cervetiis dividit Mergitur in Oceanum*”. Многи истражњаци назив града Zerbst-a (Србишче) изводе по овим Вибијусовим Цервечијима (*Cervetii*), а за становнике тог подручја тврде да су Срби. Истовремено из овог податка о Цервечијима доказује се да је Прокопије с правом саопштио да су Херули, кад су крајем V или почетком VI века, после пораза од Лангобарда кренули у Туле, прешли најпре преко „свих племена Словена”, што по свој прилици значи преко српског подручја. Не треба много ни доказивати да је и Баварски Географ мислио на Србе кад је средином IX века споменуо *Zeriuane* као велики и моћни народ. Баварски Географ је могао бити и сведок догађаја описаних у франачким и другим анализима и хроникама о односима између Франака и Словена на подручју Мајна, Сала, Лаба. Да још подсетимо да и Јорданово (VI век) указивање на огромни простор винада можемо схватити као податак о постојању и Срба, вендских Срба. Они као Цервечији нису на тај простор дошли између VI и IX века, већ су ту били још одавно.

Кад сад упоредимо податке о Венедима (Словенима, Србима?) у наведеним изворима од Херодота (V в. пре н.е.) до Порфиригенита (пол. X века н.е.) и упоредимо их са казивањима Халкокондила, Кананоса, Флавија Бјонда и састављача Светске Хронике запажамо код свих једну непрекинуту везу између Винада (Словена) са балтичке обале и поречја Сале-Лабе и неких, засад неиндентификованих, Словена на југу Пелопонеза. Ако Кананос налази сличност између језика којим се говори у Либеку и околини са језиком којим се говорило на крајњем југу Пелопонеза, али можда и шире, онда нам се чини да с правом можемо прет-

које сматра да су основа свих Словена. Кад мало више поразмислимо стичемо утисак да су ова два назива и по облику и по звучности врло слична, а што је дошло до извесне девијације није чудно кад се има у виду ко је све могао чути и забележити назив. Сасвим је вероватно да ни у једном ни у другом случају назив нису забележили Словени, односно Срби. Осим тога ваља имати у виду да су ова два назива настала у размаку од готово четири века, и то један латинизиран: *Cervetii*, *Cervecii*, *Servitii*, при чему је можда најтачнији облик *Servitii* у којем је множина изражена преко облика *Servi*, *Servi-tii* (Србићи?). Код Зериуана, Зериуани разлика је у томе што је место *Servi* забележено *Zeriu* или, можда, тачније *Zerui*, значи опет *Servi*, што је код несловена звучало као *Zervi*, док је наставак за множину забележен у нешто архаизираним облику-ани: Зербиани, Србљани. Кад би се овакво објашњење могло прихватити имали бисмо два писца који су у своје време знали за постојање Срба и то на ширим просторствима. Осим тога, ако Вибијус Секвестер тврди да Лаба раздваја Свеви од Цервечија, не смемо ни да помислимо да се то раздвајање односи само на подручје око Цербста ј. и. од Магдебурга. Вибијус јасно каже „*Albis Germaniae Suevis a Cervetiis dividit*”, па је природно да одмах помислимо да је овде реч о неком дужем току реке Лабе, у сваком случају оном делу тока са чије се једне стране налазе Свеви као етничка група чији је простор вредан спомена, а са друге Цервечији које такође не можемо да замислимо као неку локалну групу, јер не верујемо да би Вибијус уз тако значајну реку као што је Лаба као граничну групу споменуо неку мању групу народа. О Свевима научници свашта просуђују, па чак неки мисле да Свеви првобитно нису ни припадали Неманима, већ да се иза имена Свеви крије неко словенско племе, па и да је реч о Србима. Тако је мислио и Жупанић. Расправљајући о сти-

Реља Новаковић

Име Срби кроз време и простор

монархије, састављене од словенских, германских и романских групација, учени људи су се са великом знатижељом трудили да у првом реду објасне порекло тих народа и њихов значај у земљама и државама у којима су се налазили

III

РАЗМИШЉАЊА И ЗАКЉУЧЦИ О СРБИМА У ИСТОРИОГРАФИЈИ XVI ВЕКА

Пошет који је захватио један део европских земаља појавом Ренесансе и Хуманизма допринео је да су се врло брзо и у области историје осетиле битне промене. Трагање за класичним изворима и њихово објављивање, као и састављање и штампање бројних хроника омогућили су појединцима да се са више смелости и уверљивије упуштају у истраживање непознатог и објављивање историја појединих народа о којима се или ништа није знало или врло мало. Тако се већ у XVI веку јавља читав низ учених појединаца који настоје да објасне порекло народа који су до њиховог времена успели да образују веће или мање државе у Европи. Ти учени људи ревносно прикупљају и свестрано анализирају изворе до којих су дошли, састављају хронике догађаја и биографије знаменитих људи и настоје да објасне како је шта било у даљој и ближој прошлости и како су настали односи и стања у време у којем су живели. У готово свим тим истраживањима и закључивањима најчешће се настојало да се што реалније прикажу пре свега историје најбројнијих и најмоћнијих народа и њихових држава. Будући да су се до XVI века већ биле развиле неке моћне

Реља Нопаковић

стављача, као и каснијих приређивача и коментатора, што је и красило правог хуманисту оног времена.⁵²

Карионска хроника, видећемо, необично је значајна и за проучавање порекла Срба и веома погодна за упоређива-

ков знања у земљама и државама у којима су се налазили. Предмет проучавања били су редовно и Словени, а међу њима веома често су спомињани и Срби.

Једна од ранијих књига која је била веома тражена и коришћена од историчара не само у XVI веку већ и касније, а могло би се рећи да је и данас необично интересантна и веома корисна, била је тзв. *Карионска хроника*, коју је 1532. године саставио Johannes Kariön, математичар, астроном и историчар. Рано је преведена на француски и шпански. Хронику је приредио чувени реформатор, теолог и педагог Filip Melanhton (+ 1560), Лутеров присталица, а наставио Меланхтонов зет Kaspar Peucer. Карионска хроника је један од типичних примера свестране образованости њеног са-

Име Срби кроз време и простор

попреко испуњавали су Хенети, Сармати и Слави [Словени], „magna varietate et diversitate”, што очигледно одговара Јордановом „quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur”. Налазим, казује даље Карион, да су ова пле-

ње и проверу вредности неких извора у којима налазимо или наслућујемо помен Срба. Свакако због тога податке и тумачења изнета у Карионској хроници запажамо у више случајева и у радовима истраживача XIX века, па и нашег столећа. Што је упадљиво, у њој се, кад је, на пример, реч о Венедима (Хенетима) и о њиховим географским положајима осећа јасан призвук запажања која читамо код Јордана (VI в.) и Баварског географа (IX в.). Кад тако хроничар на једном месту бележи да су Хенети држали и сада држе (XVI в.) велики део Европе и да су основали бројна краљевства (државе) одмах нам пада на ум она Јорданова реченица у којој стоји „et ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia Vinidarum natio populosa consedit”. Ако смо се раније и колебали како да схватимо тај део Јордановог казивања, у Карионској хроници као да јасно пише да је реч о огромном простору Хенета (Венеда, Винида, Винда), а кад Карион каже „et magna regna constituerunt” („и основали су многа краљевства”), онда би то могло одговарати Јордановом „quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur” („чија се имена зависно од разних родова и подручја мењају, али се углавном називају Словени и Анти”).

О географском пространству оне етничке основе коју Јордан назива винидском као да потврду налазимо и у Карионској хроници на оном месту на којем Карион даје овакав географски опис: „... Сву земљу од Понта [Црног мора] и реке Ра, која се данас назива Волга, од истока према западу, на југу укључујући Сарматске планине, Карпате и цео простор Чешких планина, на северу обалу Свевског и Балтичког мора, све до ушћа реке Лабе. Сву ту земљу уздуж и

⁵² Chronici Carionis a Philippo Melanthe aucti et expositi... (1532). Од стране 459 наслов: Tertia pars Chronici Carionis a Casparo Peucero expositi et aucti, Anno 1581. Има и издање из 1593 [Witebergae].

области било да их је тамо из Азије довео Антенор или да су тамо дошли кад су већ били у Европи и постепено у разним приликама продирали на југ, у земље са благим поднебљем, мање хладне и богате вином и плодовима.

мена *ομοιωταῖς* (сродна), али имена Хенета (Henetorum) и Сармата (Sarmatarum) *мислим да су и старија и славнија*. Име Склавина, продужава хроничар, споменуто је прво за време цара Маврикија кад су им Коментиол и Приск нанели велики пораз на Дунаву, док Хенете спомиње Хомер у близини *Пафлагоније* и њиховог вођу налази у тројанској војсци, а и за Венетски залив и град Венету („urbis Venetae) на Јадранском мору сви кажу да потиче од њих [од Хенета из близине Пафлагоније], било да их је тамо довео Антенор или неки други вођа. Као што је овај венетски залив на Јадранском мору такав је, каже Карион, добио и залив на Свевском мору изнад Пруске („sicut isdem sinui Veneto in Sueuico mari supra Prussiam cognomen dederunt”, нити нешто друго значе називи Хенета, Венета или Винда (Vindorum) које Германи називају Венди (Wenden). Најзад, додаје Карион, не сумњам, као што је Птоломеј о Сарматима рекао (мислећи, ваљда, на део реченице „Sarmatarum gentem maximam Henetos esse”), да су и у Азији и у Европи у исто време измешани боравили и граничне земље поседовали. Ако смо добро разумели Кариона, сродност Хенета, Сармата и Словена хроничар истиче и на једном месту на којем каже: који било да је корен речи, називи ова три сродна племена, како нас историја учи, веома су стари („Sed quodcumque sit *ετυμολογίας* vocis, antiquissimas has tres gentes *ομοιωταῖς* appellationes, historiae docent”).

Веома су, даље, занимљива и Карионова објашњења о кретању Хенета, чији првобитни боравак везује за *Пафлагонију* позивајући се на Хомера и на песму о Аргонаутима. Пошто су, каже, са обала Црног мора (јужних) Хенети испунили и велики део на северној страни, у Европи, и све до сада држе оне области које се зову Русија, Литванија и Польска, а осим тога, и језик и име Венета у заливу Јадранског мора показују да су Хенети продрли и у Илирик и суседне

су родови према разним местима, подручјима, имали и различите називе, као што су Вагрии, Полаби, Оботрити, Померани, Cassubi, Цирципани, а они који су становали међу Хенетима и Србима уз реку Свеву [Олпа] названи су

Оданде су се, продужава хроничар, расули и доспели у ове земље између Висле и Лабе и заузели Бохемију (Чешку), у којој су били Хермундури и Боји, а испунили су и обалу Балтичког мора, па је отуда у Пруској настао назив Вендски залив.

Иначе, објашњавајући веома сложене појаве и расподеле Хенета (Венеда) у Европи, Карион у више махова спомиње и Србе, настојећи да објасни њихово порекло, кретање и сродство са Венетима. Наравно, његова запажања, ма колико занимљива и наизглед прихватљива, нису увек без замерке, али се не могу лако ни порећи. Нас у његовим описима посебно интересује уз које народе и уз које просторе везује појаву Срба. Да их готово редовно спомиње уз Венете и Сармате запажамо и у оном делу који почиње са описом положаја Германије и Венеда у VIII и IX веку, али у том делу он спомиње и народе на балканском простору. Германија се, каже он, у доба Карла Великог граничи према истоку реком Лабом и Чешким планинама. Спомињући у овом делу и Србе, Карион понавља оно што је већ раније рекао, наиме да Срби (Seruios) порекло и назив вуку од Сороба и Сармата (à Sorabos et Sarmatis trahere), у шта, каже Карион, ја не сумњам. Ови народи, продужава Карион, до данас говоре хенетским језиком и једним именом се називају Склави (Sclavi), додајући да се и Германија, умирена, преобратила у Словене, и да су тим земљама суседи били Сармати и Хенети. Карион, иначе, често спомиње Сармате кад говори о пореклу и значењу имена Срби, па тако чини и кад каже да су Срби најстарије име сачувано од Сармата („Sorabogum antiquissimum nomen à Sarmatis retinuerunt”), и то они (Срби) који су становали на простору Хермундура и између Сале, Лабе и Судетских планина. Назив Винида, Венета или Хенета стекли су и они који су становали уз Вендски залив и Балтичко море све до ушћа Лабе. Њихови

Пафлагонци и Кападоци, народи који говоре хенетским језиком¹⁰³

Карионово упућивање на везу северних Сармата са малоазијским Хенетима (Венетима) веома је значајно, јер су

Лужичани по старим Елизијима („Qui inter Henetos et Sorabos medii ad Sueuum amnem incoluerunt, Lusatii nominati sunt ab Elisiis veteribus”).

За наше питање треба истаћи да се већ у Карионској хроници јавља тумачење по којем је име Срби настало из имена Сармати („Ex nomine Sarmata existimo factum esse nomen Sorabi, paucis literis mutatis”) и да све до данас (до настанка хронике) постоји у Илирикуму велика област под називом Segua, а да се и у историји Карла Великог може прочитати да је цар умирио Србе на Сали („ad Salam ab eodem domitos esse Sorabos”) међу којима се и данас (XVI в.) налазе називи Sorben и Sorbek.

И до сада је запажено да Карион у више махова спомиње Хенете (Венеде) пратећи њихово кретање и утицаје, па тако чини и кад говори о Мизији (Мезији) и Тракији. Он и тамо налази Хенете (Венеде): „Над мизијско и трачко пространство из суседне Сарматije надвио се моћни народ Хенета, који, једном покренут, није више мировао, већ је [нове] жељене области испунио новим насељеницима Рашана, Бугара, Босанаца и Срба („... nisi postquam regiones appetitas nouis colonis Rasciorum, Bulgarorum, Bosnensium et Seruiozum compleuit”).

Да је Карион изједначавао Сармате, Хенете (Венеде) и Србе видели смо у више махова, али је, чини се, његово убеђење у порекло и сродност ова три народа најјасније изражено на оном месту на којем упоређује северне Сармате и Србе са Хенетима на јужној, малоазијској, страни Црног мора: „са називом Сармата истоветан је и (назив) северних Срба, оних који станују северно од Понта (Црног мора) и Меотског мора (Азовског); Хенете, који се зову и Венети сматрам да треба придодати онима који станују на јужној страни Понта (Црног мора), тамо где се налазе Битини,

да су их хроничари XVI века нашли у неким манастирским списима или у хроникама појединих градова, или у записима који су остали у рукописима, па су у међувремену или загуљени или уништени у бројним и немилосрдним вер-

те везе наслућивали и каснији истраживачи, па и доказивали да су те везе заиста постојале. Уосталом, зна се да су на Појтингеровој табли (IV век н.е.) при црноморској обали, северно од Кападокије, убележени називи *Suani Sarmate* и *Sasone Sarmate*, док се у другим изворима могу наћи још неки подаци о могућем давнашњем боравку хенетских (сарматских) сродника и на малоазијском тлу.

Као што је напоменуто, шеснаести век је столеће кад се веома много истраживало и трагало за старим рукописима и хроникама затуреним и заборављеним у манастирима и црквама или у владарским и племићким дворovima. Ти стари рукописи и књиге писане су и штампане на латинском и немачком језику и њих је, понекад, због посебних израза и скраћеница тешко разумети, али се ипак осећа колико су аутори желели да читаоцима објасне недовољно познате догађаје и стања, особито да знатижељне упознају са пореклом појединих народа и да опишу како је дошло до образовања појединих држава и који су народи у тим државама боравили. Упадљиво је да су тадашњи писци без икакве пристрасности описивали и објашњавали догађаје на које су наилазили листајући старе хронике и друге изворе. У њиховим, често несистематским излагањима наслућујемо ипак неке изворе који нам доста јасно потврђују податке на које смо наилазили читајући класичне писце и дела хроничара од VI до X века, па и оне до краја XV века. Понекад у њиховим излагањима, на која се тешко привикавамо и сналазимо, запажамо и неке појединости на које нисмо наилазили у нама познатим изворима. Наслућујемо

⁵³ *Sarmatarum appellationem, cum quae eodem est Soraborum Borealibus, qui supra Pontum et Maeotidem habitant: Henetorum qui et Veneti nominantur, caeteris, qui latus Ponti meridionale accolerunt, tributum existimo, ubi Bythini, Paphlagonae, Cappadoces collocantur, quae gentes Henetae lingua usae sunt...* (Chronicon Carionis a Casparo Peucero expositi et aucti (Wittebergae) MDXCIII, 613.

ским и другим ратовима који су доста често захватили поједине европске земље.

Једна таква занимљива хроника која је, на срећу, штампана у лужичкосрпском граду Будишину 1556. године јесте и *Chronica von den Antiquiteten des Keiserlichen Stiftes/der Römische Burg und Stadt Marseburg...* од *Николауса Волраба*. Ваља одмах рећи да се и у овој хроници као и у бројним другим хроникама и историјским радовима XVI и XVII века, па и каснијим, спомињу и Венеди и Вандали чију појаву, место и улогу хроничари нису увек били у стању да објасне, па су се у историографији појављивала најразноврснија објашњења о томе ко су једни ко су други и каква је њихова улога у формирању држава најпре у средњој, а онда и у другим деловима Европе у којима су ова два народа спомињана.

Већ на почетку хронике стоји да Венде општим именом називају и Вандали и Склави, али да постоје и многи посебни називи. Везујући порекло Немаца за митску личност *Tuiscon*-а хроничар одмах додаје да је *Tuiscon* био прародитељ и Сармата, који су, каже, сада Пољаци, Руси (*Reusen*), Литванци (*Leifflander*), Боруси, Дачани, Седмобрежани (*Siebenburger*), а затим додаје да су Сармати и Угри, и опште узев сви скитски народи. Веома је занимљиво да хроничар на једном месту каже да су Венди били и у *Скандији* (*Auch scind derselbigen Wende in Scandia*), али да су 411. године после Христа под својим краљем *Coraco* отишли на Рајну и тамо разорили Мајнц, Вормс, Шпајер, Трир и Мец.⁵⁴ Међутим, пред градом Арелат у Галији били су потучени. Мада ни овде нисмо сигурни да ли је реч о Вендима или о Вандалима док су одлазили из Германије на Пиренејско

⁵⁴ *Nikolaus Volrab, Chronica von den Antiquiteten des Keiserlichen Stiftes/der Römische Burg und Stadt Marseburg... (Budišin 1556)*

дине после Христа, прешавши Дунав заузели обе Мезије и цео Илирик све до Јадранског мора.

Али Хитреј има још једну опаску поводом имена Рашани (Rascii) које он спомиње на оном месту на којем

историчар.⁵⁸ За Мишане, које Рајнецијус назива још и Mas-saeos, Moesos, Mysos, Misenenses, каже да су, као и други становници Германије, дошли са *истока*. Сви су они, па и наши германски Мишани (Misnenses), које ми називамо

каже да *Рашани* (Rascii), чији су језик и име сродни са *Русима* („Rascii quorum ut lingua, sic nomen Russis cognatum est”), при чему спомиње и време деспота Ђурђа као пријатеља и савезника угарског краља.

Готово сви који су у XVI веку истраживали рану историју Венета, Германа, Сармата и Словена, позивали су се на класичне писце, па редовно и на Тацита. Кад је и *Шурцфлајш* на једном месту у свом делу рекао да Тацит није био сигуран да ли да Венете припише Германима или Сарматима, додао је да он више не сумња да их треба приписати *Сарматима* и сматра да су Венети од почетка настањивали *Сарматију*, при чему подвлачи да му је за такво мишљење сведок Птоlemeј, из чега, каже, произилази да Сармати и Вандали немају ничег заједничког.⁵⁷ Венети су по Птоlemeјевом сведочењу од почетка били настањени у *Сарматији*. *Шурцфлајш*, иначе, име Венета више везује за Јадранско море, а да се име Венети налази углавном на пространима око Дона и Дњепра.

Познато је да су се многи писци и аналити трудили да пре свега докажу одакле је који народ пореклом и када је и како населио земље у којима се трајно задржао, али их је интересовало и када су настајали поједини важнији градови и ко их је основао. Тако је и град Мајсен (urbs Misna) био често предмет интересовања раних хроничара.

Започињући казивање о граду Мајсену *Фабрицијус* (Annalium urbis Misnae, 1598) каже да је овај град основан у земљи која се некада звала *Dalemiscia*, а коју су, како каже *Козма Прашки*, Чеси називали *Sirbia*, иначе *врло стара земља*. О пореклу становника Мајсенске области пише и *Рајнццијус* за кога *Елија Ројснер* каже да је најславнији

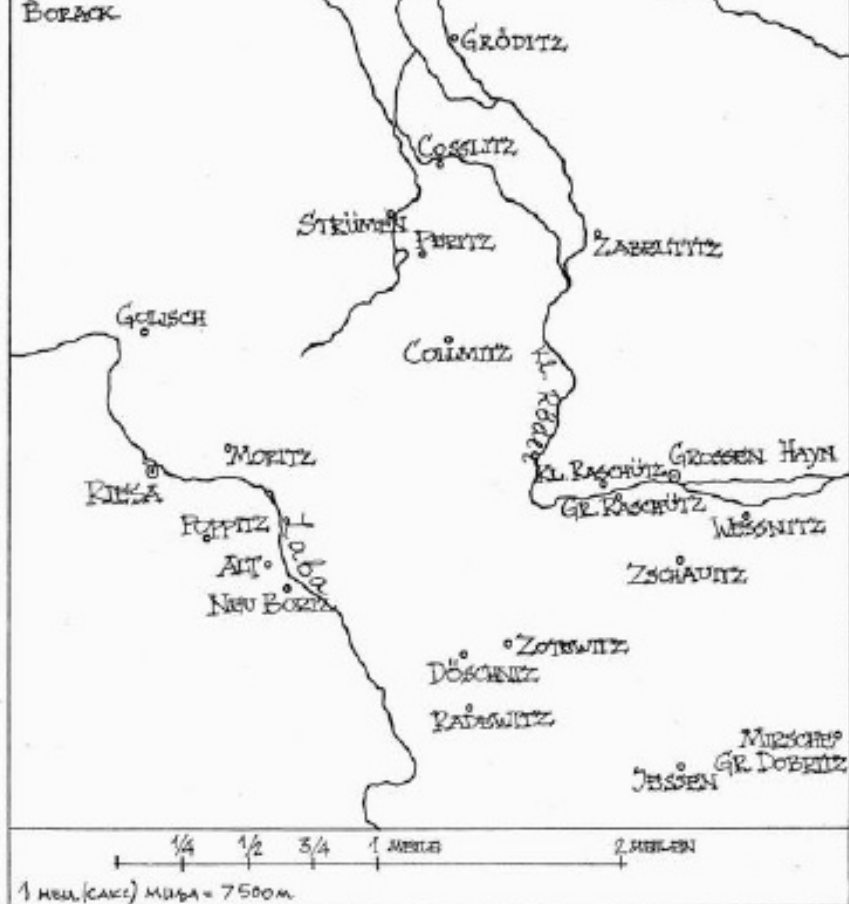
⁵⁷ Schurzfleischii C.S., Opera historica politica... Berolini CIDIC

Meissner, и једног порекла и истог народа. Кад на другом месту спомиње Вандале у Миснији Рајнццијус додаје да су ови Вандали обично називани Сораби („hoc Vandalos in Misnia peculiare Sorabogum nomen habuisse”), при чему примећује да је то једна деривација од имена Срби: „cuius derivatio à Serbis, које, каже, Птоlemeј спомиње међу сарматским народима у Азији „quorum Ptolemaeus meminit sub sarmaticis populis in Asia”), што Рајнццијус оцењује као веродостојан податак, па зато и каже: „nobis non displicet”. Прихватање Птоlemeјевог податка о вендским Србима из азијске Сарматије, Рајнццијус и њихово даље кретање објашњава смером од истока најпре према Дунаву, а онда и даље према Германији, при чему спомиње један жестоки сукоб са царем Тиберијем (14–37).

Иначе, кад говори о Србима у Миснији (Мајсену), он их назива *Serbos* и *Seruios* напомињући у маргини да су *Serui deo Serba* („Seruios pars Serborum”), Рајнццијус не пропушта да истакне и градове *Seruestum*, *Sorbecum* и *Soravia*, који, каже, имају називе по наведеним Србима. Међутим, Рајнццијус указује и на могућност да се после одласка Срба у северну Миснију један део задржао у јужној (балканској) Мизији, *Мезији*, јер је, каже, још од давнина међу њима било често раздвајања. Сматрајући да поводом германске Мисије треба да спомене и Мизију на Црном мору (*Мезију*), у Европи, и у Азији, Рајнццијус подвлачи да су Мизи били велико племе, да су боравили тамо где су сада *Muldavia*, *Vosna*, *Rascia* и *Serua*, и које је бројне славне ратове водило и њихово је име најславније.

⁵⁸ Reinecius Reinerius. De Misenorum origine, rebus gestis, mutationibus, variis dominatibus, et adventu in Germaniam. Commentarius germanice scriptus a Reinerio Reinecio Historico clarissimo. Latine nunc conuersus interprete Elia Reusnero Leorino. У делу: Georgii Fabricii Chemnicensis V. Cl. Rerum Germaniae Magnae et Saxoniae... Tomus II, Lipsiae MDCIX

народа, Срби и Винети (*Sorabogum ac Vinedogum*).⁵⁹ Кад је, пак, говорио о кретању народа (из Сарматије) према југу, *Бугенхагијус* каже да су преко Тракије, *Мезије* (*Mysiam*) и Македоније напредовали Бугари, који су, каже, име добили од реке *Волга*, река *Волга* (*Волга*) или *Волга* (*Волга*)

Део словенских назива у поречју Лабе. Према Петријевој карти из 1763. године

Слично многим другима и професор *Јоан Бугенхагиус*, кад говори о Сарматима и Вендима у Германији њихову првобитну отаџбину налази на Дону и Дунаву, одакле су, каже, идући према западу постепено заузели простор све до Лабе и Балтичког мора где су настала два различита

од реке Волге, затим Раџани (Rascios) или Роси (item seu Rossos), Срби (Seruios) или Сораби (seu Sorabos), Хрвати и Далматинци, и сви су тежак удар задали Цариградском царству.

Кад говори о Србима (Sorabos) и *Јоан Симон* је уверен да су они вендски народ и да су у Миснију (Мајсен) дошли после одласка Хермундура. Иначе, за Мишане Симон каже да су пореклом азијски народ и да су се, дошавши из Азије најпре населили на Дунаву и тамо дуго живели проширивши своја станишта све до Хермундура, а кад су у трећем веку потисли Хермундуре заузели су и њихова станишта. (Подвукао Р.Н.)⁶⁰

Задржавајући се на опису Мисније (Мајсена), писац објашњава да је та област као и друге на тевтонском тлу била подељена на жупе од којих је позната била Glomacia – по вендском, односно Dalemincia – по германском.

Међу хроникама које су штампане у XVI веку веома је занимљива и *Квернфуртска*. Пре него што је прешао на писање ове опширне и интересантне хронике њен писац, *Шпангерберг*, у предговору је упознао читаоце са свим оним што је претходно урадио. Он, наиме, обавштава најпре шта је све прочитао, које рукописе, хронике, архивску грађу, где је све био и о чему се распитивао да би ову књигу што савесније написао, чак и које је цркве и манастире посетио и које је црквене књиге прегледао.⁶¹ Дакле, Шпангерберг је још крајем XVI века поступио онако како се и данас сматра

⁶⁰ Bugenhagius Joannes, Fragmentum de migrationibus et mutationibus gentium in occidentis imperio... publico recitata VVitebergae Joanne Bugenhagio Professore

⁶¹ Simoni Joannes Vandalia a 1598. scripta. Mon. Rer. germ. praecipue Cimbricarum et Megapolensium... T.I. Lipsiae 1739

⁶² Spangenberg M. Cyriacus, Quernfurtische Chronica. Historischer Bericht, von der Alten und Loblichen Herrschaft Quernfurt in Sachsen... vor und nach der Geburt Christi... In vier Bücher zusammengebracht durch M. Cyr. Spangenberg MDXC

најстаријем и најраспространејнијем народу у Европи, тешко је расуђивати чак и на основу најстаријих књига. Он подвлачи да се то питање не може разрешити ни из најстаријих анала и пописа. Кранц зна да су народ Вандали, како га он назива, по својој огромности и мноштву обухва-

И у овом свом делу Кранц подвлачи дубоку старост Вандала (Венда) у Германији. Он их ни овде не сматра дошљацима, већ као да су ту били од почетка. Занимљиво је како Кранц овде описује простирање Вандала (Венда) од границе са Саксонцима: Од границе код вандалског (вен-

тали бројне области, да су многе од њих имале више назива, али да се не може разрешити да ли је на пространим и удаљеним подручјима, са различитим називима, живео исти народ и да ли са истим обичајима, законима и језиком. *Овако како Кранц поставља питања као да је очигледно да је реч о Јордановом опису положаја Венета, Словена и Анта.*

Покушавајући ипак да неке појаве разреши Кранц се позива на временски блиског Флавија Бјонда. Он прихвата Бјондово мишљење по којем су Вандалаи (које он, и неки други, назива Словени) из својих ранијих станишта отишли у Далмацију, Истру и Илирик и то за време цара Маврикија, што би значило, каже Кранц, да није било како неки булазне да су под вођством Цета (duce Zetho) из Далмације дошли у Бохемију (Чешку). Наизглед не разликујући Вандале од Венда, Кранц на једном месту каже да *Вандалаи спадају међу најстарије народе Германије, и то, каже, још од времена кад о Словенима није било ни помена.* Да је, рекло би се, под Вандалима ипак мислио на Венде (Словене) произилази из оног места на којем Кранц, позивајући се опет на Бјонда, каже да међу Саксонцима постоје делови становника који говоре истим језиком којим се говори и у Далмацији, додајући да се истим језиком, којим говоре Пољаци, Чеси и Далматинци, говори и међу вандалским (вендским) остацима у Саксонији. Из овога Кранц мало даље закључује да су Пољаци, Чеси, Далмати и Истри један народ, а њих наши називају Словенима (Sclauanos), а стари су их звали Вандалима (ueteros uero nomen dicere Wandalos).

О неизвесности око питања који је народ у Германији старији: Саксонци, Вандалаи (Венди) или Вандалаи (Германи) Кранц расправља и у свом делу *Saxonia* (Francofurdi ad Mosnum MDLXXX-1580).

Границе са Саксонцима. Од Границе код вандалског (вендског) Старгарда (Oldenburg-Стари град) подручје Вандала (Венда) пружало се према истоку обалом Германског мора све до Пруске. Сад, каже Кранц, то подручје испуњавају Саксонци, потиснувши временом старе становнике. За Србе Кранц каже да су вандалско (вендско) племе које је становало између Сале и Лабе. Кранцов опис вендског подручја од Олденбурга до Пруске и његово убеђење, односно веровање у дубоку старост Венда на том подручју у потпуности се поклапа са подацима о Непотовим Индима и Јоратовим Винидима, а све скупа одговара и Порфирирогеновим описима предбалканске постојбине Срба (и Хрвата) у Полабљу и око Висле и Варте.

Са прегледом једног броја писаца XV и XVI века завршава се први део књиге под насловом *Име Срби кроз време и простор.* Међутим, да би читаоцима у јачој мери скренуо пажњу на сву сложеност проблема у вези са пореклом и кретањима Срба од вероватне прапостојбине до простора на којима се име Срби налази у разним варијантама, писац сматра да ће већ сада бити корисно ако под насловом *Уз напомене* приложи још неко мишљење везано за имена и наслове истакнуте у овом првом делу књиге.

УЗ НАПОМЕНЕ

О МЕСОПОТАМСКИМ СРБИМА

Заслужни *Енеа Силвије* у својој Историји Чеха (*Ambergae Anno 1592*), уз осврт на порекло Чеха каже да су Чеси потомци Словена (*Sclavorum se prolem asserunt*). Он даље спомиње потоп и подизање Вавилонске куле у чему се, ако га добро разумемо, учествовали и Словени, који су после напустили Сенар („*relicta deinde campos Senaar*”) и из Азије прешли у Европу („*ex Asia in Europam profectos*”) и заузели она поља (пространства) која данас настањују Бугари, Срби, Далматинци, Хрвати и Босанци („*quos nunc Bulgari, Servi, Dalmatae, Croaci et Bosnenses incolunt...*”).

Мада је сигурно да нису сва догађања овако текла, особито кад је реч о Бугарима и Хрватима, веома је привлачно Силвијево убеђење да су неки од поменутих народа, у првом реду Срби, у Европу дошли из *Месопотамије*. Као што знамо таква помисао јавља се и код других писаца и истраживача, при чему ваља подсетити да је Енеа Силвије неке од наведених података могао наћи и међу записима Ватиканске збирке, који су по свој прилици већином били поуздани.

Будући да су *Славеносрпске хронике* до сада још увек у рукопису, у историографији је остало сасвим непознато да је и наш историчар гроф *Ђорђе Бранковић* (+1711) по-

рекло Срба доводио у везу са *месопотамским простором*. Ево шта у том смислу казује Бранковић у првом тому на странама 18 и 19, односно 538: „Иниже србском умену зачетије бити васхошчут, од народа називајемине сиреч иже ва асинску Скитију бивајут, ва нихже(?) Сиреси (Сиресиби

дан. Он може да буде значајан баш због тога што је, вероватно, Бранковић тај податак нашао негде на другом месту и по опису на том месту констатовао да се та река морала налазити негде у Месопотамији, па да би читаоце обавестио где је била та држава Месопотамија сматрао је да је најбоље

или Сиресиви?) свилосиви?) подобием вуна, произраста-
вателним ва плодном бивајет". Ту сад Бранковић у маргини
дописује: „ту иже(?) (русиче?) србском имену зачетије би-
ти рещче(?) хошчут. От текушчои води именов називајемои
Зерби или *Зерви*, ва Месопотамии биваемои. Држава же Ме-
сопотамија ва Ассииску област вежду водама називајемои Ти-
гар и Еуфрат бивает, тако свидетелствујет Плиније ва
книги Е.гл. Ви) [V гл. 12] и ва книги С гл. КС [Ви гл. 26].
Ту се завршава текст у маргини, и Бранковић продужава
овим речима „Немци же Србле називајут *Сораби*, и *Сорбен*,
и *Зорбек*, сииче убо ва си народи при *Миотискому Језе-
ришчу* пребивали сут идеже и до нињашнего времена даже
и до тога Миотискога Језеришча Московска област
продлжаваема бивает...

Читајући овако формулисано Бранковићево обавеште-
ње о постојању реке *Zerbi* или *Zervi* на први поглед би се
рекло да је Бранковић тај драгоцен податак нашао заиста
код Плинија. Међутим, ако се Бранковићев опис упореди
са Плинијевим текстом у књизи V, глава 12 може се одмах
констатовати да Плиније није уопште намеравао да споми-
ње реку под именом *Zervi* (Србица?), већ да само опише
географски положај Месопотамије: „... et magis etiamnum
meeridiana Babylonia et eadem Mesopotamia inter Euphratum
et Tigrin, quaque transit Taurum Sophene, citra vero eam Com-
magene, et ultra Armeniam Adiabene Assyria ante dicta, et ubi
Ciliciam attingit Antiochia". Река *Zerbi* или *Zervi* не спомиње
се ни у књизи VI, гл. 26 (Die Geographischen Bücher (II, 242
– VI, Schluß) der Naturalis Historia des C. Plinius Secundus mit
vollständigem Kritischen Apparat, herausgegeben von D. Detlefsen,
Berlin 1904).

Па ипак, Бранковићев податак о реци *Zerbi* или *Zervi*
не треба одбацити као измишљен па према томе и безвре-

И из овог узгредног осврта на Бранковићева казивања за-
пажамо да је у проблематику био упућен готово исто толико
колико и његови савременици.

да се позове на Плинијев ауторитет. Дакле, ако смо са овак-
вим тумачењем у праву, јасно је да Бранковића можемо при-
дружити Милошу Милојевићу и М. Будимиру који такође
спомињу неку реку Србицу у Месопотамији или у Малој
Азији уопште. У сваком случају податак о реци *Zerbi* или
Zervi, односно о Србици, добро пристаје уз наше тумачење
о постојању неких Срба који су са Кавказа преко Мале Азије
прешли у Подунавље, у област Дагонију, у коју су пренели
обожавање асировавилонског божанства Дагона (Р. Нова-
ковић, Још о пореклу Срба – И сва србска идолу служаше
Дагону, Београд 1992).

Иначе, да извор Бранковићевог сазнања о постојању
реке *Zerbi* или *Zervi* у Месопотамији није забележен ди-
ректно са латинског језика, већ, по свој прилици, са неког
немачког превода сведоче и сами називи *Zerbi* или *Zervi*.
Помишљамо да је то можда исти извор на којем је М.С.
Милојевић прочитао податак о „храму *Serbesa* бога *Дакског*“,
као и о постојању реке под именом *Србица* у Малој Азији
чији географски положај није јасно означен. Најзад, не ради
ли се, можда, о истом извору на основу којег и М. Будимир
спомиње реку *Србицу* у Месопотамији или у Малој Азији?
Овде подсећамо на место *Sürfas* уз десну притоку која се
са Тауруса слива у реку Еуфрат са његове десне стране,
при чему се позивамо на *Петра Скока* који поводом Србице
у Тесалији каже да Турци то име изговарају *Sirf*, а име са
овом основом затичемо на више места у Европи, свуда где
су се налазили Срби, или где се спомињу.

И даље Бранковићево казивање веома је интересно
и вредело би га неком другом приликом упоредити са ка-
зивањима о Србима и Словенима других истраживача ње-
гова времена, а посебно које изворе Бранковић користи, да
ли директно или преко других писаца, и како их тумачи.

Венете и Истре, под којима по свој прилици подразумева
неке „Подунавце“, што може да буде веома занимљиво с
обзиром на изворни део *Истра* (Дунава) далеко према за-
паду. Но, без обзира на сву несвесност овај Анонимусов
помен *Венета* (Венеда) као ближих или даљих суседа *Келта*

О СТАРОСТИ ВЕНЕДА У ЕВРОПИ

Можда би у ова наша размишљања о Вендима (Венедима, Венетима, Индима и сл.) требало укључити и податак једног античког путописца-периегета – из I века пре н.е., који је забележио једну кратку опаску о Келтима, за коју наш истакнути археолог Бранко Гавела мисли да је забележена само у келтској земљи. Ево шта *Бранко Гавела* каже о том несумњиво занимљивом податку: „Реч је о једном великом менхиру, монолитном стубу, каквих је било мноштво, и још их има, на обалама Нормандије и Бретање (на пример на острву Гавринис у Бретањи, недалеко од Рена)”: „На крају њихове земље, пише Алопутус, налази се веома висок бореални стуб, чији се врх огледа у узбурканом мору. Област у близини овог стуба насељавају Келти, чији последњи издаци допиру догле, а затим долазе Венети и Истри, који одатле допиру до Јадранског мора: прича се да ту (у келтској земљи – Б.Г.) Истар почиње свој ток” [Алопутус (Scymnus?) XV, 183–195]

Читајући горњи Анонимусов опис стиче се утисак да је описан према личном виђењу и знању. Ако би тако заиста било, онда би његов податак о Венетима (Вендима) заслужио посебну пажњу истраживача. По њему би се Келти, ако смо га добро разумели, пружали све до тог северног-бореалног стуба, а даље одатле били би Венети-Венди. Пиравац који овде долази у обзир може да буде само североисточни или источни. Ако он између крајњих Келта и Венета не зна за неки други народ, онда би се Венети-Венеди у његово време, наравно и пре његовог времена, налазили у правцу подручја које обично називамо Германијом. Упадљиво је да Анонимус не помиње Германе, већ само

Рела Новковић

време њихове појаве на одређеним просторима везује за време у које се њихово име први пут помиње, што никако не мора да значи да су баш тада наишли; они су на тим просторима могли бити и раније само нису нигде били споменути. На ту неизвесност око појаве Словена у северном

у I веку пре н.е. доста се уклапа у наша размишљања о старости Венда (Венета, Инда) на простору на којем их нешто касније доста јасно разазнајемо. Ако су, по Анонимусу, ту били у I веку пре н.е. могли бисмо са много вероватноће узети да су се ту налазили и далеко пре, чак и више векова пре. Тако бисмо могли рећи да за сада подаци у вези са Венетима, Вендима (Индима), које смо овде споменули, дају доста основе за претпоставку о великој старости те групације у областима Балтика, односно на широком простору дуж његове јужне обале. Посебно бисмо подвукли да Анонимусови Венети веома пристају уз мишљење оних истраживача који у Непотовим Индима недвосмислено виде Венете (Виниде, Венете). Прихватањем Анонимусових Венета из I в. пре н.е. (у ствари још и од раније) проширује се временски распон у којем назиремо или јасније разазнајемо касније Венете (Венете). Тај распон би, за сада, започињао негде у III или II в. пре н.е. (Анонимусови Венети) и био потврђен у VI веку н.е. (Јорданови Виниди). Утисак је да се њихов помен односи увек на исти простор.

Кад је реч о старости Венета у Европи коментатор Карионске хронике у *Dissertatio de Lecho ez Slavorum origine... Lipsiae 1772* подсећа да је Карион у својој хроници тврдио да су Венеди већ боравили у Германији кад су Готи наишли. Бележећи ову вест коментатор додаје да се за овај податак не зна ни време када је написан ни како је написан, односно на основу чега је написан. У сваком случају ова Карионова вест заслужује пажњу и треба је само упоредити са свим другим вестима у којима се спомињу Венеди почев још од Херодота (V в. пре н.е.).

У више махова је указано да се о времену појаве Словена у Средњој Европи, односно о помену њиховог имена, различито просуђује, често врло неуверљиво. Више пута се

Име Срби кроз време и простор

Сармате и указао на њихов географски положај, Quandt каже да према једној старијој и осведоченој Плинијевој весту Сармати су живели и западно од Висле, и то су Пјенгисти (*die Piengisten*), који би морали припадати Сарматима. Пошто је мало даље подсетио да су у римско време Сармати

делу Немачке указује и Херберт Јанкун (Neumünster Mai 1955). Он на једном месту каже да су се (тек) на почетку 7. века Словени појавили на простору између Лабe и Сале, док су, каже, већ у VI веку историјски потврђени на источно-алпском простору. Да би ваљда потврдио ове своје опаске писац спомиње Беду (Beda Venerabilis), који, каже, одмах после 700. године налази Словене као становнике острва Ригена (Rügen), а још око 590. један византијски извор [Теофилакт] спомиње Словене као становнике „Западног океана“, дакле, вероватно, Балтичког мора, како се чини Јанкуну, па закључује да су, изгледа, већ тада балтички Словени (Ostseeslawen) боравили на балтичкој обали, додајући да су вендски становници Источног Холштајна припадали великој групи Западних Словена који се по језику и насеобинама деле у различите групе. Да је Јанкун подробније анализирао све изворе у којима се спомињу Венеди и Словени (као и Срби) у севернијем делу Средње Европе, вероватно би њихову појаву померио барем за који век уназад.

НЕКА ЗАПАЖАЊА О САРМАТИМА, СЛОВЕНИМА И СРБИМА

Питање Сармата и њихових веза са Словенима, па и Србима, било је у прошлости веома често предмет проучавања истраживача, а тако је и данас. Њима и учени Quandt посвећује посебну пажњу у свом чланку о *Пореклу Балтичких Словена* (Stettin 1872). Пошто је споменуо Јазиге

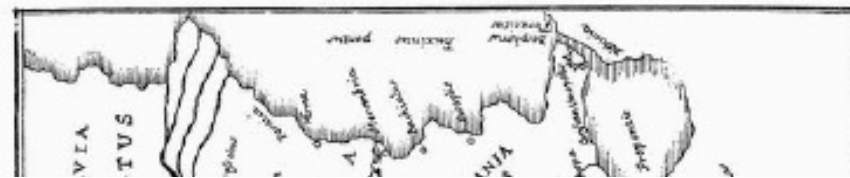
Редја Новаковић

eotici, hat Plinius Serbi oder Servi (die HS variieren). Запажамо да нас све ово подсећа на Жупанићева тумачења Плинијевих и Птоlemeјевих описа народа на Кавказу, али и на Јорданов спомен Серена и земљу Oium.

Али Quandt, бранећи своје мишљење о Сарматима и

забележени као Sarmatae, а да су их Грци од Херодота бележили као Sauromatai, док су их око 360. пре Христа Eudoxios и Skylax означавали као Sygmatai, а англосаксонски краљ Алфред (IX век) као Sermende, Quandt је у наставку преузео да докаже да Сармати означавају словенско племе („Der Name bezeichnet den Slawischen Volkstamm“) и одмах додаје да је оно идентично са Sserb, Srb (böhmisch – чешки), Sorabi, Zirbia, Survii, Surfe, Surpe, Servier и др. За оспоравани идентитет са Словенима биће довољно, каже Quandt, да се укаже на ово: Сармати се јављају од 7(?) до 4. века пре Христа од Пилице до Каспијског језера и преко Кавказа југоисточно, а нагоре далеко према северу, у Европи до Атилиног времена до Танаиса (Дона), а одмах потом на истој дужини појављује се словенско племенско име, па би се на силу морало, каже он, објашњавати где су остали Сармати, односно одакле су изненада наишли Словени, ако нису обоје идентични; на оваквом великом пространству морали су постојати под неким именом. Даље, на многим местима римског царства изненада се појављују Словени тамо где је раније јављано о сарматским насељима. Писац даље спомиње и казивање римског војсковође Виктора око 370. године чије речи преноси Амијан Марцелин, по којима излази да словенски карактер одговара ономе Сармата Лимиганта на доњој Тиси, при чему спомиње и њихов бојни узвик Marha! Marha!, то јест уби! Задржавајући се на овим описима Quandt спомиње и назив Saretae (на Појтингеровој табли), који би се могао односити на Sarete на Драви, на које је указао Жупанић. Ваља, међутим, споменути да Quandt скреће пажњу и на подручје источно од Азовског Мора (Maiotis), где Плиније налази, каже, Serbe или Serve (Unter deren östlich der Maiotis hausenden Zweigen, den Ma-

Име Срби кроз време и простор

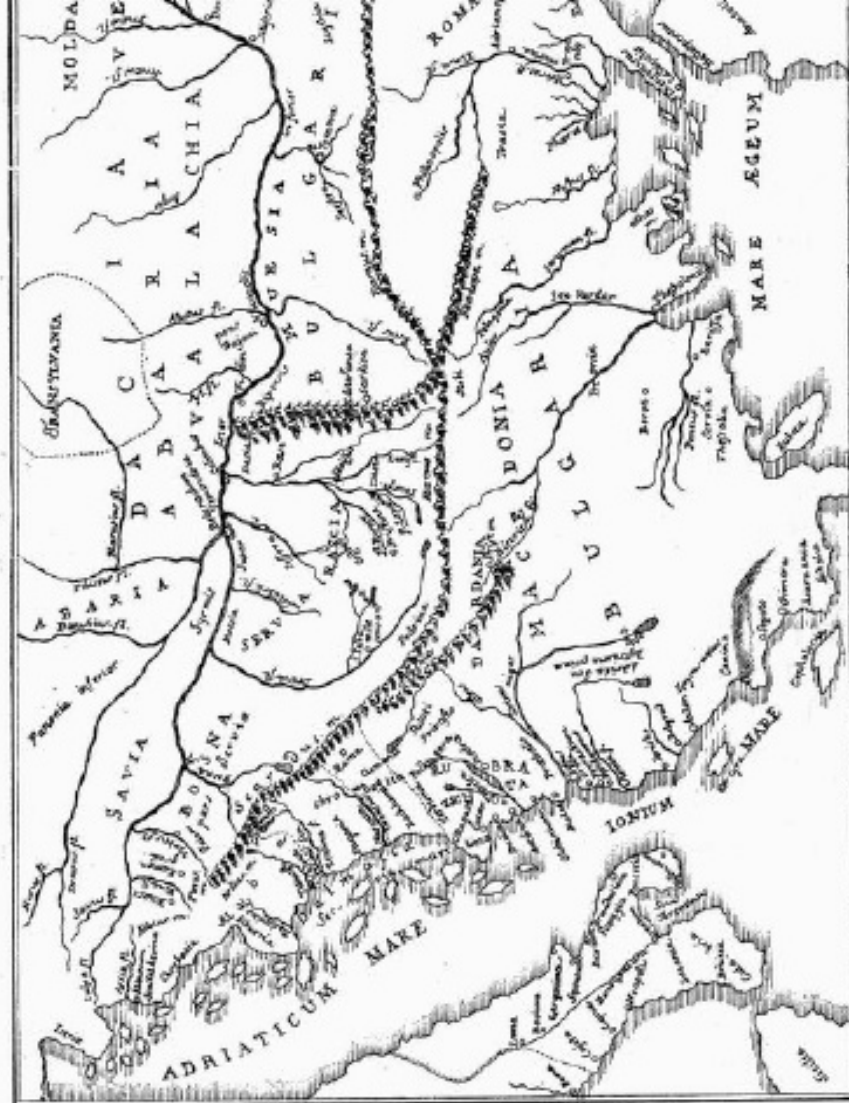

њихову везу са Словенима и Србима, спомиње и Сардон-
јуса (око 540. г.), по којем се земље око изворишта Буга и
горњег Дњестра означавају као Sarmatantis и истичу као
главно подручје Сармата. На другом месту Quandt указује
и на друге занимљиве примере у којима се међу Србе убра-
јају и Linopen, Siuslen, Lausitzen, па и Вилтима подчињени
Словени („... desgleichen die den Wilten unterthänigen Sla-
wen...“). Најзад, да споменемо да Quandt сматра да је пра-
таубина Словена била у северној Кавказији и то у
источнијем делу („Der Slawischen Volkes Urheimat ist Nord-
kaukasien, und zwar im östlichen Theil“), чиме је потврдио
да чврсто верује да Словени и Срби воде порекло са по-
дручја на којем су у давно време боравили и Сармати.

И Пејачевић (Historia Serviae... 1797) био је један од
историчара XVIII века који се определио за порекло Срба
прихватајући податке Плинија и Птолемеја. Он, иначе, своје
дело пише у виду дијалога између Србина и Бугарина. Кад
тако на једном месту Бугарин констатује да је „... Плиније
установио да су Срби живели на Меотидском [Азовском]
Мору, а Птолемеј да су живели на реци Ра или Волги...“
Србин му на то одговара овим речима: „На оном што си
прво рекао нећу много да се задржавам, јер сам и сâм читао
да су Срби (Serblos), које Франци с правом називају Sorabos,
настањени уз Лабу и Салу, у те крајеве пошли од реке Ра
и заједно са великим народом Венета дошли у готово на-
пуштена станишта Вандала, Бургунда, Свева, Руга и других
народа, и тако су испунили целу обалу Балтичког мора од
Висле до реке Лабје; или за време Теодосија II [+450] или
један век касније, што сада нећу да испитујем“.

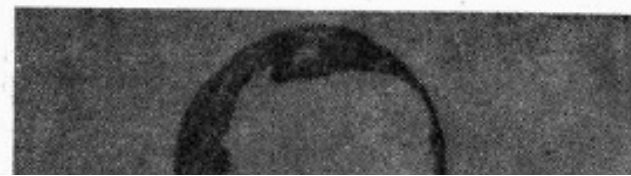
Рела Новаковић

ШАФАРИК О НЕКИМ ПИТАЊИМА ИЗ СЛОВЕНСКЕ ПРОЦЛОСТИ

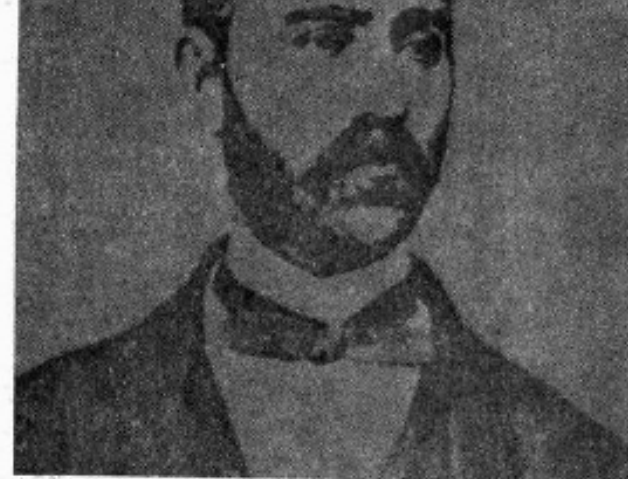
Карта у Пејачевићевј Историји Србије

Име Срби кроз време и простор

Још је *Константин Николајевић* тврдио да је словенску прошлост најтемељније проучио *Павле Јосип Шафарик* у Словенским старожитностима (Slawische Alterthümer, I, II, Leipzig 1843, 1844). Он је посебно проучио изворе и кад је навео казивања Јордана (Jordanes) и Прокопија, Шафарик је констатовао да се у њиховим описима запажају три ствари: *прво*, да се словенски народи око половине IV века већ налазе тамо где за њих знамо у V и VI веку, то јест на подручјима иза Карпата, где их је ратоборни готски краљ Ерманарих подјармио или покушао да их подчини, негде између 332 и 350. године. Тако излази да ови народи нису продрли у Европу тек са Хунима (око 375); *друго*, да је словенско племе већ тада било многољудно и раширено; *треће*, из горњих података запажа се да Словени по различитости својих племена и по местима имају и различита имена, али без обзира на то они по пореклу произилазе из једног племена чије је опште име по Јордану Виниди (Vinidae) а по Прокопију Спори или Срби (Spori oder Serbi).

Дакле, продужава Шафарик, по Јордану је прастаро опште име свих Словена било Винди или Венеди (Vinden oder Weneter), док су Анти и Словени само каснија обележја два главна племена. Мало даље, у вези са боравком Венета на балтичкој обали, Шафарик се позива на Monnes-a, Landesgeschichte, II, с. XVI–XX, 1788, где се каже: „балтичка обала у близини ушћа Висле најранија је постојбина Венда или Словена. *Овде су од незапамћених времена, много векова пре Христа, била њихова станишта*; то произилази и из језика њима блиско сродних Лета (Letten), Пруса (Preussen) и Литавца (Littauer), који су боравили у најближем суседству.

КОНСТАНТИН НИКОЛАЈЕВИЋ: Министар унутрашњих послова и кнежев зет, париски правник, историчар и вођа кнежевних присталица против Савета

Шафарик, иначе, много пажње посвећује описима Плинија и Птолемеја. Он прати Птолемејеве описе кретања Словена према Дакији и ту указује и на Венете на Појтингеровој табли (између 161. и 289. год. или у 423. години). Плинија и Птолемеја Шафарик спомиње и у вези са њиховим описима Срба између Волге, Мсотског језера (Азовског) и Дона, при чему наводи како оба двојица називају Србе: Serbi, Serben... . Али Шафарик у првом тому свога обимног дела указује и на скандинавске истраживаче који, каже, спомињу један рукопис и песму Словена под именом Wendarunig, додајући у напомени да су и стари Холанђани називали Словене Венедима (Weneden), а њихову земљу Windischland, док Данци место латинског израза Слави употребљавају име Wendi, на пример код Stephaniusa (+ 1650) Duck Wende, tj. dux Slavonicus.

Рела Новковић

Московију и Литванију, писац на једном месту казује како су Словени (Виниди) нападали римске провинције чак до Источног мора (Балтичког) и постали суседи Саксонаца. Изгледа да је Бакмајстер овакав пут описао понет чињеницом да је у оквиру ондашње Угарске била област Славонија, јер он и каже да су најпре тамо становали пре него што су

Име Срби кроз време и простор

на германске већ на словенске народе („Der Ravennat nennt als an der Ostsee auf beiden Seiten der Weichsel nichtgermanische, folglich, wenn sein Zeugnis irgend etwas gelten soll, Slavische nationen“).

се стално настанили у Немачкој. Кад је затим навео имена више група ових вендских придошлица, на једном месту је споменуо *Sirve*, који станују Шлезизи (*Sirvi, welche in Schlesien wohnten*). Овај податак је занимљив због Алфредових назива *Surpe* и *Surfe*, а оба су протумачена као Срби. Осим тога назив који означава Србе може да буде интересантан и због бројних имена са основом *sarb* у поречју Варте и на пољском тлу уопште.

Веома дуго су историјској науци вођене расправе, а и данас се воде, о томе који је народ у Европи старији: словенски или немачки, и најчешће се постављало питање да ли је нека етничка промена настала пре шестог века или после.

Једно занимљиво објашњење овог проблема износи Ludwig Giesebrecht (Stettin 1839). На једном месту један пасус Гисебрехт почиње овим речима: народи дуго могу да живе слично биљкама, идиличним животом, као у сну, пре него што историја случајно нађе повод да их спомене.

Такав је, каже Гисебрехт и случај ћутања Гргура Турског, Јорнанда (Јордана) и Равенског Географа, али та њихова ћутања не доказују ништа против постојања словенских народа на германском тлу већ у шестом веку.

Задржавајући се даље на податку Равенског Географа: *Scytharum und Sclavorum exorta est prosapia*, Гисебрехт примећује да то никако не значи, као што је Barthold сматрао, да Словене у датом случају треба преместити у Скитију, већ да *Равенски Географ Скитију спомиње као земљу из које преци Словена воде порекло*. Према томе, продужава Гисебрехт, Равенски Географ на Балтичком Мору, с обе стране Висле, кад наводи Роксолане и Сауромате, не мисли уопште

Рела Новаковић

СРБИ У ЈЕДНОЈ ТУРСКОЈ ХРОНИЦИ ИЗ XV ВЕКА

Занимљиве податке у вези са именом Срби и са њихо-

МАВРО ОРБИН О СЛОВЕНИМА И ВЕНДИМА

И Дубровчанин *Мавро Орбин* прати порекло и кретање Словена (Pesaro, 1601). Везујући њихову појаву за *Јафета*, он их најпре, по доласку у Европу, налази у Скандинавији, а затим су, каже, са Антима кренули на југ. Занимљиво је да се Орбин за најстарији период Словена позива и на *Суфрида*, који је, каже, на једном месту рекао: Они које су Словени истерали (протерали) били су Свеви („*Quelli, che scacciarono gli Slavi, furono i Suevi...*”)

Иначе, позивајући се на писце XVI века који су писали о Венедима, и Орбин констатује да су Венеди, како сматра Птоlemeј (Tolomeo) највећи народ који држи велики део Сарматије (и) и целог Вендског (балтичког) залива.

То што Орбин спомиње Скандинавију не мора да значи да је био неупућен у прадавну прошлост неких европских народа. Да је тако треба се само сетити положаја и оријентисаности још необјашњених камених кругова у Стоунхенџу и Ејвберију, као и Бјорнстерновог описа готово невероватне сличности уређења у Шведској, у ранијем периоду, и у Индији, а можда пре свега Тилакове теорије о арктичкој прадомовини Веда.

Веома је интересантно да и Орбин спомиње акта црквеног саобра у Констанцу (1414–1418) у којима су Срби названи *Sirvi*, и тим поводом Орбин напомиње да их данас (поч. XVII века) тако називају *суседни* Крањци, Коруштанци, Штајерци и Угри (Мађари), који их још називају и *Sarbgli* и *Serbgli*.

Име Срби кроз време и простор

ничар скреће пажњу и на *Аустријску хронику* у којој је име Србија написано *Syrgia*. Хроничар даље скреће пажњу на то да и саксонски историчари употребљавају назив *Sorabos*, али да су познати и *Razii* и *Rascii* (немачки *Ratzen*), што је, каже хроничар, „по мом мишљењу настало од *Ros* или *Rossen* (von *Ros/oder Rossen/der Reussen*) са којима су по пореклу сродни као и по језику. На ову примедбу хроничар додаје

занимљиве податке у вези са именом Срби и са њиховим кретањима налазимо и у једној турској хроници из 1590. године (*Neuwe Chronica Turkischer Nation*). Већ у једном наслову хроничар те називе овако наводи: „Von der Nation/genannt Seruij/oder Serbi/oder Sorabi/oder Zirfi/oder Zerfi. Item von Seruoctonio/auff Turckisch Zerf Zungani genannt”.

Одмах за овим хроничар се позива на Лаонику Халкокондила, који, каже хроничар, Србе (*Seruios*) ставља у старо подручје народа званих *Tribalai* у Горњу Мезију. Упадљиво је да хроничар у овој реченици за Србе каже „ми их називамо Зервијани” („*wir nennens Seruianer*”), што је истоветно са Зервијанима Баварског географа (*Zeriuani*). За ове Србе писац даље каже да су овамо дошли са севера („*von Norden oder mitternacht hingeruckt*”), пошто је, каже, снага Римског и Грчког царства ослабила и смањила се. Али, што је веома занимљиво и значајно, хроничар као да зна и за неки други правац кретања Срба чим каже да их Плиније ставља у подручје око Меотског [Азовског] мора и северно („*auch der Plinius die Serbos oder Serben setzt umb den See/Maeotis gepant/so gegen Mitternacht gelegen*”). Уз ово необично значајно запажање и тумачење Плинијевог описа положаја Срба на Кавказу, ближе Азовском мору, не мање значајно је и пишчево казивање да су ти Срби пошли другим правцем и нашироко се раширили преко Сарматије и Пољске и дошли на подручје Немачке која се граничи са Пољском и данас се зове Лужица (*Lauffnitz gepannt*). Ту се сад хроничар позива на бискупа из Олмуца (*von Olmuntz*) *Дубравијуса* који је, каже, у својој Историји Србе (*Sirbos oder Sirben*) поставио на право место, при чему каже да је за време Хенриха Птичара (X в.) Мајсен био од суседа назван *Sirbia*. Отуда су, додаје хроничар, настала и имена Срба Венда (*die Serben Wenden*) и називи места *Serbeck* и *Serbst*. Ту хро-

сродни као и по језику. Уз ову примедоу хроничар додаје да их и *Бонфиније* назива *Ratianos/oder Ratzianer/*, али на другом месту, нешто боље, *Roxianos*, име које без сумње долази од *Ros*, којим су Грци подразумевали *Ројсе* (*die Reussen*). Наравно, хроничар није пропустио да спомене и велики црквени сабор у Констанцу (1414–1418) у чијим је актима за Србе употребљен назив *Sirfe* или *Sirfen* (*Sirfe oder Sirfen*), име које, каже, суседи и данас (XVI в.) дају (*von ihren Benachbarten*), као што су они из Крањске, Корушке и Штајерске, али исто тако и они од Хрвата, Далматинаца, Славонаца и Угара (*Item von den Crabaten/Dalmatiern oder Schlawoniern/und Ungarn*). Најзад, хроничар спомиње и онај назив за Србе настао поводом пораза у борби са Турцима (*von der Niderlag der Seruen oder Ratzen*). Он каже да у оригиналу Турске хронике стоји назив „*Serf od. Zerf Zungani*”, што одговара грчком називу *Seruoctonium...* (*das ist der Sirfen oder Seriuaner Walstatt*).

О СВЕВИМА И СРБИМА

Питање порекла и припадности *Свева* једно је од често дискутованих, али, рекли бисмо, још увек необјашњених. Зато може да буде занимљива једна белешка *Павла Оросија* (*Paulus Orosius*, умро после 418), у којој, описујући земље, на једном месту каже: „... после је Германија у којој највећи део држе Свеви, од којих има 54 рода (племена): (... *deinde Germania est, ubi plurimum partem Suevi tenent. Quorum omnium sunt gentes LIII*)”.

да, као што видимо, међу поменутим народима има доста који припадају кавкаскокаспијском подручју нисмо сасвим сигурни да ли се Seres односе на Плинијеве или на Птолемејеве Србе или на Јорданове Seren-e. По облику би могли бити.

Један занимљив израз за Словене налазимо и у Thegani Vita Hludovici Imperatoris (MGH, tomus II). Погледати 816

и са оне стране Балтичког мора (der Ost-See), што ће рећи у Шведској, Померанији, Мекленбургу, Марки (in der Marck), у Лужици и Мајсену. Вандали (die Vandalier), Бургунди, Сенони, Лангобарди, Херули и Руги били су највећи народи из којих се овај народ (Свеви) састојао. Авioni (Avioner), Еудосији, Ројдинги (Reudinger), Свардони (Suar-

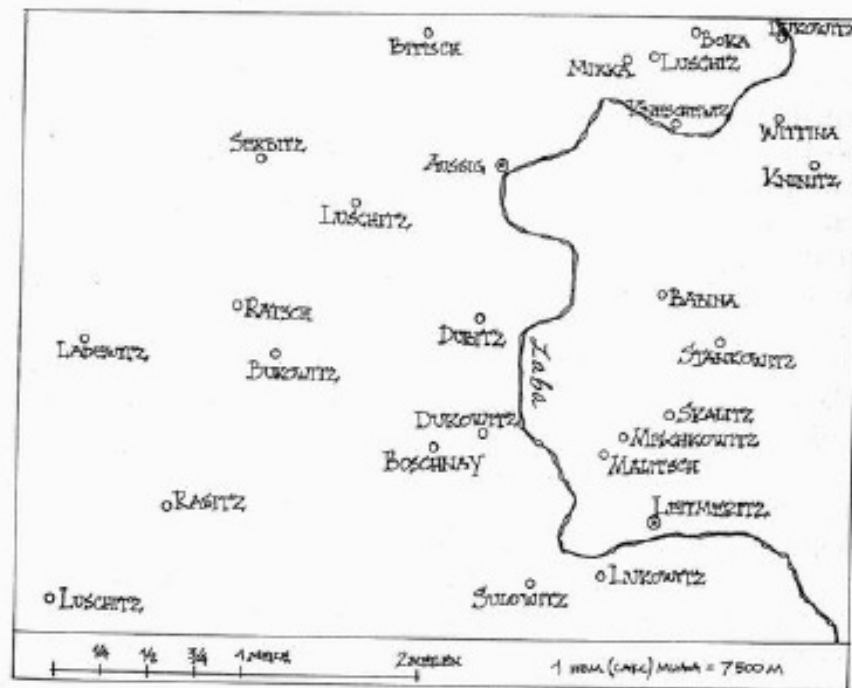
вита Птаховица: Interpretationis (MOTI) omnia II). Под гоудином 810 забележено је да је цар управио своју војску против Словена („... contra Sclavos-Suavos“).

Као што је познато, *Адам Бременски*, историчар из XI века (+1076) дао је један опис географског положаја неких народа у Европи, који се, очигледно, односи на неко много старије време. Наиме, Адам Бременски тај опис започиње овим речима: „Јер, ако верујемо римским писцима, онда су око Лабе и у осталој Германији као први становали *Свеви*, чији су суседи били звани (quorum confines erant qui dicuntur) Driades, Bardi, Sicambri, Huni, Wandali, Sarmatae, Langobardi, Heruli, Dacae, Marcomani, Gothi, Nordmanni et Sclavi). Овај очигледно анахронични попис покушао је да објасни *Отон Сперлингиус*, али се ни сам није најбоље снашао, што је сасвим разумљиво, особито кад је реч о односима између Свева и Словена, па зато и каже *Quando vero Slavi istas oras occupaverint difficile dictu est*“. Упадљиво је и значајно да Сперлингиус на једном месту каже да су Сармати од свих најдуже остали у суседству Свева („Sarmatae diutissime Suis confines manserunt“). Ово је утолико значајније у оним случајевима у којима поједини истраживачи изједначују Свеве са Србима. Да овде не заборавимо да Баварски географ каже да су Срби основа свих Словена.

О Свевима на тлу Германије много је расправљано, али право решење као да није нађено. Свакако је занимљиво како је ово питање приказано у *Бранденбуршком атласу* (Brandenburgischer Atlas... Potsdam 1724) у којем је географски описана Бранденбуршка Марка (Chur Marck Brandenburg) и њено племство, и то на основу земаљских повеља. Ту се на страни 21 казује ово: „Свевски народи су најстарији становници за које знамо у овим земљама. Они су и са ове

doneg), Нуитони (Nuithoner) били су мањи народи који се убрајају у Швабе [Свеве]. Били су подељени у жупе (in die Gauen) и Сенони су имали стотину таквих. Мало даље састављач обавештава да су после промене народа (сеобе) у VI веку дошли Венди или Венеди из данашње Литваније (Liefland) где су живели у Тацитово време.

Овакав приказ Свева тешко је прихватити, али би се свакако морало више знати о садржају повеља на основу којих је *Гундлинг* саставио ово своје у сваком случају занимљиво дело.

Неки словенски називи у порецју Лабе. Према Петријевој карти из 1763. године

Једну потврду о словенским (српским) становницима западно од Лабе добијамо из привилегија *Вирзбуршке бискупије* под годином 741, у којој се спомињу Виниди, Словени, Срби или Сороби, Маинвиниди и Раденцвиниди. Позивајући се на Eckhard-a J. Chr. de Jordan (Vindobonae 1745) објашњава да су Маинвиниди били они који су обрађивали поље на Мајни, а Раденцвиниди који су обра-

и у *Аналима* и *Хроникама* сакупљеним и издатим у великим збиркама као што су *Scriptores rerum Merovingicarum* и у *Monumenta Germaniae*.

Један занимљив опис потиче из 789. године, у време кад је Карло Велики (742–814) водио рат против Вулца у Венедонији („789 Carolus pugnavit contra Wulcis in Venedo-

обраћивали поља на Мајни, а аденцивиниди који су бодели лавали поља на Раденци, као и на другим рекама, Аураку, Визенту, Ајсу, Ицу и Баунаку („colebant quoque ad alias fluvios Auracham, Wisentam, Aischam, Itscham, et Baunacham”), као и у шуми Бухинија („item in Buchinia Silva”). Уз ово је веома значајна Echgard-ова опаска да су Виниди, Словени, опште име, а Срби или Сороби специјално „Winidi Slavi erat nomen generale, sed Serbi, seu Sorabi speciale”).

Али под горњим насловом (J. Chr. de Jordan, Vindobonae 1745) из године 817 имамо и један овакав приказ који се односи на наше подручје. У том приказу каже се да је у време Каролинских царева цела Далмација била насељена Словенима. Они који су становали у Приморској Далмацији били су подређени цариградским владарима и префекту који је био у Задру (Jadera, hodie Zara). Они који су држали Далмацију која је налегала на средњи ток Саве, у близини Хрвата, признавали су власт франачких каролинских владара и њима је управљао фријаулски војвода. У унутрашњости, пак, Далмације били су Срби у деловима данашње Босне и Србије („In interioribus Dalmatiae erant Sorabi, in parte hodiernae Bosniae et Serviae”),... док су у осталој данашњој Србији [XVIII век] боравили *Гудускани* и *Тимочани*, по реци Тимоку која одваја Србију од Бугарске („in partibus extimis sub Savo in reliqua Servia hodierna Guduscani et alii Timotiani, Timoc fluvii Serviam et Bulgariam hodiernam separantis accolaе). Овај Јорданов (J. Chr. de Jordan) опис веома је користан за боље разумевање догађаја у вези са устанком Људевита Посавског и његовим бегством из Сиска („ad Sorabos venit”), као и са кнезом Борном.

О Венедима, Словенима и Србима између Лабе, Сале, Мајне и Рајне бројни подаци из раног периода могу се наћи

па”). Реч је овде о Љутићима (по некима о српском племену). У сваком случају занимљив је и веома карактеристичан и опис једног догађаја у *Annalium Fuldensium, pars secunda* (839–863), auctore Ruodolfo, под годином 851. Ево о чему је реч. Они исти Срби који су 789 године били покорни од стране Франака, покушали су нападима на франачке границе да се ослободе. Аналиста је у вези с тим забележио да су Срби (Sorabi) честим нападима и пожарима узнемиравали франачку границу. Због тога је краљ Људевит [Људвиг Побожни, 814–840, син Карла Великог] узнемирен, повео војску преко Тирингије и напао њихову (српску) земљу, измучио их тешким опсадама, уништио усеве (плодове), угушио сваку наду на живот и тако их више глађу него мачем покорио („... per Thuringiam iter faciens, terram eorum ingressus, gravi eos obsidione fatigavit, perditisque frugibus et omni spe victus adempta, magis eos fame quam ferro perdomuit”).

Упадљиво је да су и Срби далеко на југу, преко хиљаду и сто година касније, у прилици (у невољи) да бранећи своје границе, глађу буду приморани на послушност, а претње опет долазе са исте стране.

Веома занимљива запажања о ширењу Словена, па и Срба, забележио је и Н.Н. Howorth (London 1880). Приказујући ширење Словена Ховорт добар део свога истраживања посвећује Венедима и северним Србима. Оно што смо наслућивали анализирајући изворе у жељи да што више сазнамо о Венедима, Словенима и Србима налазећи их око Наба, Редница, Горње Мајне, Бајројта, Бамберга, Вирцбурга, Фулде, Нирнберга и др., све то запажамо и код Ховорта. И он обраћа пажњу на поједине називе налазећи у њима траг

Реза Новаковић

и Шлезију, а готово у исто време настањивали су и немачко-аустријске земље (Горњу и Доњу Аустрију, Штајерску, Корушку, Крањску и Das Pusterthal у Тиролу) у којима је било искључиво словенско становништво. Сећање на њих (на Словене), као и у Северној и Средњој Немачкој састоји се из великог броја словенских назива места, брда и планина и река, која, каже Пенка, и данас постоје (noch heute fortlebt).

Име Срби кроз време и простор

О СЛОВЕНИМА У ОБЛАСТИМА БАЛТИКА

Одавно је познато да је питање порекла и појаве Словена привлачило пажњу историчара. Као је тако, Wuttke

Будући да се Пенка дотицао и неких антрополошких и лингвистичких питања у Немачкој, то је при спомену брахицефалног типа у Немачкој изјавио да примери елемената брахицефалног типа у Северној Немачкој долазе отуда што се ту налазило у првом реду германизирано словенско становништво.

Што се тиче неких језичких особености народа на спомињаним просторима, Пенка је на једном месту изјавио да ако келтски и италски језици (латински, умбријски и оски – oskisch) представљају једну страну према другима (језицима), онда с друге стране грчки, славо-литавски, као и иранско-индијски показују многа подударанја не само у морфолошком погледу већ и у лексичком смислу, тако да морамо, каже Пенка, прихватити да су носиоци ових језика морали некада дуже времена да живе заједно „dass die Träger dieser Sprachen eine geraume Zeit lang zusammen gelebt haben...“).

Кад је пак, указивао и на неке разлике, Пенка је закључио да се те разлике објашњавају тиме што су Словени једна мешавина („dass die Slaven ein Mischvolk sind“) на коју нису утицали само аријски елементи, час јаче час слабије, већ и турански – од алтајске језичке и народносне групе (Монголи, Турци).

Без обзира на касније оцене антрополога и лингвиста, које писац ових редова није у могућности да одмери, као да је доста јасно да је Пенка ишао на то да се Словени што више потисну од аријевске основе, али су његова друга запажања драгоцени прилог проучавању Словена, па и Срба, у раном средњем веку.

Редка Попковић

сматра да би се горња два острва могла односити на Usedom и Wollin, док су Nanos у литератури од неких протумачени као Ranos, Rani, становници острва Rügena (словенски Рујан), на чијем се северном делу налазило велико словенско светилиште у Аркони. Ваља знати да је Хана Скалова на острву Rügen-у установила веома велики број назива чисто словенског порекла, а да се сматра да се при ушћу Одре

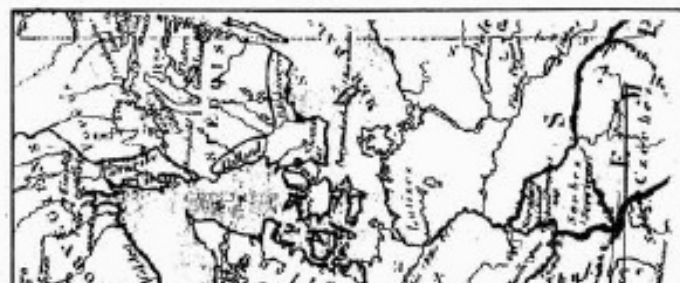
вена привлачило пажњу истраживача. Кад је, тако, Wuttke издао *Етикусову* Космографију (Leipzig 1853) констатовао је да Етикус међу толиким народима које је наводио, међу њима чак и Хуне, које је урачунао у Ските, није нашао ниједно место за Словене, осим што је кратко споменуо Vinoze између Данаца и Рифена, што дозвољава могућност да се они (Vinozi) односе на Венеди („Höchstens die kurze Erwähnung der Vinosi zwischen Danen und Rifen [Грифонен] liese sich auf Sie, nämlich auf die Wenden beziehend“). С обзиром да је Етикус био Истранин где су могли боравити и Венеди, могуће је да је Етикус за Венеди употребио неки локални истрански назив – Винози, а то што Етикус у III или у IV веку не спомиње Словене може да буде доказ више да се име Словени не појављује пре IV века.

Ако бисмо, наставља Вутке, прихватили као могуће, али не и као сигурно, да је Етикус своје путовање остварио у трећем веку, а да је живео делом и у IV веку, било би разумљиво што неки истраживачи из те могућности закључују да је Етикус од садржаја своје Космографије нешто могао преписати од Јулија Хонорија и од Орозија, али неки сматрају да је могло бити и обрнуто.

Иначе, Етикус, описујући Скитију спомиње њена плоносна поља, „oceanum Sericum“ и „mare Caspium“, али и бројне реке, међу њима и Arax („Flumina etenim plurima et magna ipsa Scithica regio habet: Oscorum, Fasidon atque Araxem ac Murgensem“), што ће рећи да под Скитијом подразумева и азијско подножје Кавказа.

Кад се, даље, у трећој књизи на једном месту задржао на острвима у германском океану (Балтичком мору?) споменуо је и имена Viarce и Bridino, која упадљиво звуче славофоно (србофоно), као и народе које он назива Nanos. Вутке

Име Срби кроз време и простор

налазио и прастари велики словенски град *Винета* (могући прастари центар за трговину хилибаром).

Најзад, уз све ово може да буде занимљива и једна Етикусова опаска о старим Францима у којој Етикус каже да су Francus и Vassus од краљевског тројанског племена и да су се стално борили против Римљана („... Francus und Vassus heisst es, seien vom Kōniglichen Stamm Trojas übriggeblieben und hätten mit den Rōmern wiederholt gekämpft).

СРБИ НА ТЛУ СТАРЕ ХОЛАНДИЈЕ

За боље познавање распрострањености Венета и неких словенских племена у раном периоду занимљиве податке налазимо и у *Chronicon Hollandiae... Lugduni Batavorum* (1617). У њој хроничар назив града Утрехта везује за некадашњи давни боравак Вилта (Вилтос) и Славена (Sclavos) у Фризији, па отуда, каже, назив Wildrecht, Wiltorum oppidum, Wiltraectum. И Шафарик (1844,16) спомињући бројне словенске називе у Британији указује и на Батавију и предео око Утрехта, додајући да је према историјском сведочењу ту врло рано било словенских насеобина.

За питање простирања Словена према западу у раном средњем веку драгоцене податке налазимо у *Хроници Зеландије* (*Crhronici Zelandiae libri duo...* 1634). У тој хроници на једном месту хроничар констатује да се „наша земља подразумсва под имсном Доње Саксоније, а Саксонци су делом Вилти и Слави („Nostras insulas sub nomine Saxoniae pars Wilti et Sclavi“). Хроничар затим бележи да су ове (Wilti

На овој карти је данашњи Утрехт у Холандији обележен као Traiectum Rheni (Wiltburg), што значи као место на којем су Wilti Wilti, Љутићи? Срби) прелазили Рајну, вероватно или при одласку у Британију у којој је по њима названа грофовија Wiltshire или по повратку из Британије. Та обала Фризије подсећа нас на Непотове Инде (Венде, Венете, Venete) које је у I веку пре н.е. бура избацила на старофризијску обалу. (Europe a la fin du VIe Siecle, 1834. Према: Atlas historique et géographique par Félix Ansat, A Paris 1851)

Рела Новаковић

СРБИ И РАСЦИЈАНИ

Веома корисне податке о словенским становницима у Угарској и Аустрији забележио је и *Саски* (Szaszky, 1759). Ти су подаци драгоцени прилог и историји српског народа,

Име Срби кроз време и простор

они умножени Власима Ускоцима, из којих су, каже, *заједно са славонским Рашанима*, организовани као храбри и непобедиви пандури („Slavi Croatae, Valachis Vskoczis aucti; e quibus, iuncti cum Slauoniae Rascianis, fortes ac inuicti Banduri, constat”). Саски, иначе, на више места као да разликује Рашку од Србије (Rascia, Seruia; Rasciani, Slavi Serui). Да подсетимо, кад је Саски споменуо славонске Рашане сигурно

поготову кад их упоредимо са подацима других савременика о истим подручјима и народима. Овде Саског наводимо највише због његовог разликовања две групе Срба:

Порфирогенитови подаци према тумачењу Шетгена и Крајнга

Слави Серви, Боснии и Слави Серви, Расциани, по реци *Rasca* (ab amne *Rasca*), али је веома занимљиво и значајно да Саски спомиње и славонске *Расцијане*. Кад је, наиме, међу становницима Илирика споменуо далматинске Словене помешане са венетским Италијанима (*Venetis Italis permixti*) и кад је навео Хрвате (*Slavi Croatae*), додао је да су

је имао у виду оне исте Србе које на картама из XV века, пре свега на Пиколоминијевој, а и каснијим, на којима Србе налазимо под именима *Sirfi* (*Syrfia*) или *Rasci* (*Rascia*).

Једну занимљиву белешку о географском положају Белих Срба бележи и *Јован Рајић* (1794): „а вь нижней тоє части пребивали бѣли Сербли, отъ которыхъ и назвалася Серблія бѣлая, (яже естѣ часть нынѣшнѣ Славоніи и Срема).

Ова вест је занимљива не само због назива Бели Срби и Бела Србија, већ и због тога што приближно на том подручју Србе налазе и други истраживачи, међу њима и Саски и Шлецер.

ЦЕЛАРИЈУС О ХРВАТСКОЈ, СЛАВониЈИ И ДАЛМАЦИЈИ

За увек важно и осетљиво питање географских положаја појединих балканских земаља и држава у даљој прошлости свакако су веома значајни савремени описи појединих географа. Такав један опис налазимо и у делу *Христифора Целаријуса Geographia antiqva* (1687). Ево како је Целаријус описао географске положаје Хрватске, Славоније, Рашке и Далмације.

Хрватска се, каже Целаријус, са титулом краљевине, простира од Драве према Јадранском мору, између Коруске и Вендске Марке на западу, Славоније, Босне и Далмације према истоку („*Croatia cum regni titulo a Dravo mare versus*

Ђорђе Сп. Радојичић, О књиже Птоломеја (два стара српска географска „Тлкованија“), Историјски часопис, VI, Београд 1956

Ђорђе Бранковић (Гроф Ђорђе Бранковић), Славено-сербске хронике, том I (у рукопису)

Ernst Schwartz, Das Vordringen der Slawen nach Western, Südost-Forschungen, Band XV, München 1956

Ernestus Brotuff, Chronica von den Salz-Bornen und Erbauung der Hall an der Sala... (Weiland J.J. 1554) in zwei Büchern Verfasset und Fleiss beschrieben. Hall in Sachsen 1679

Херодотова Историја, I, превео са старогрчког Милан Арсенић, Београд 1980

Heinrich Kunstmann, Über die Herkunft der Polen von Balkan. Die Welt der Slawen, Halbjahresschrift für Slavistik, Jahrgang XXIX, Heft 2, IV F. VIII, 2. München 1984

Hana Skalová, Topografická mapa území Obodriců a Veletu-Luticu ve svetle místních Jmen. Vznik a počátky Slovanů. Praha 1965

Joan Christophori de Jordan... De originibus Slavicis... Vindobonae MDCCXLV (1745)

- Франьо Баришин, Проклоније, византиски извори за историју народа Југославије, том I, Београд 1954 (даље: Извори)
- Франьо Баришин-М. Марковић, Теофилакт Симоката (Извори, I) Francis Dvornik, The Making of the Central and Eastern Europe, London 1949
- Franz Martin Pelzels Geschichte der Böhmen, von ältesten bis auf die neuesten Zeiten. Aus den besten einheimischen und auswärtigen Geschichtsschreibern, Kroniken und gleichzeitigen Handschriften zusammen getragen, Erster Theil, Vierte fortgesetzte Auflage, Prag 1817
- Францисе Конт, Словени, Catena Mundi, I, Краљево 1992
- Franz Grabler. Aus dem Geschichtswerk des Laonikos Chalkokondilos. Europa im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen. Byzantinische Geschichtsschreiber, Graz-Wien-Köln (1954)
- Friderici Wideburgii, Origines et antiquitates Marggraviatus Misnici... Halae Salicae 1734
- Francisci Foris Otrokosci, Origines Hungaricae seu, Liber, quâ vera Nationis Hungaricae Origo et antiquitas, e veterum monumentis et linguis panduntur: ... Opus hactenus desideratum. Labore et studio F.F. Otrokosci. Pars prima, Franequere MDCXCIII (1693)
- Franc. Xav. El. B. De Pejacsevich, Historia Serviae seu colloquia XIII de Statu Regni et religionis Serviae ab exordio ad finem, sive a saeculo VII ad XV. Auctore F.X. El. B. de Pejacsevich. Colocae MDCCXCVI (1796)
- Georg Vernadsky, Der Sarmatische Hintergrund der germanischen Völkerwanderung, Saeculum, Band 2, Jahrgang 1951, München
- Герард Лабула, Учешће Венета у етногенези Словена (Etnogeneza i Topogeneza Slowian, Materiały z Konferencji naukowej w Poznaniu w dniach 8-9. XII 1978. PWN, Warszawa-Poznań, 1980 (превео Владан Продановић)
- Гојко Вуччевић, О поријеклу Илира, Подгорица 1992.
- Howorth. The Spread of the Slaves, The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, vol. IX, London 1880, Part III The Northern Serbs or Sorabians and the Obodriti
- Imre Boba, Moravia's History reconsidered. A Reinterpretation of medieval Sources, The Hague 1971
- Herbert Jankuhn, Die Wenden in Ostholstein, Geschichte Schleswig-Holsteins, Dritter Band, Erste Lieferung, Neuminster, Mai 1955

Реља Новаковић

- Љуба Стојановић, Стари српски родослови и летописи, Београд-Сремски Карловци 1927
- Милош С. Милојевић, Одломци Историје Срба и српских-југословенских-земаља у Турској и Аустрији, I, II свеска, Београд 1927
- Martin Kromer, De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX (1555)
- Mauro Orbini, Il regno De gli Slavi Hoggi corrottamente detti Schiavoni... In Pesaro MDCl (1601)
- Мавро Орбин, Краљевство Словена, Београд 1968
- Monumenta Germaniae Historica... Edidit G.H. Pertz. Tomus I-VI,

- Joannes Simon Vaniana a 1598. scripta. Mon. Rel. germ. praecipue Cimbricarum et Megapolensium... T. I, Lipsiae 1739
- Joannes Bugenhagius, Fragmentum de migrationibus et mutationibus gentium in Occidentis imperio... publice recitate VVitebergae J. Bug. Professore
- Joannis Bacmeisteri... Animadversiones Genealogico-Chronologico-historico in Mareschalci Thurii Annalium Herulorum et Vandalorum libros septem. У збирци: Mon. ined. R.G. praecipue Cimbricarum, et Megapolensium... erui... Ernestus Joachim de Westphalen... Tomus I, Lipsiae 1739
- Johann Georg Essigs Kurze Einleitung zu der allgemeinen und besonderen Welthistorie, aufs neue überschen, vermehrt, und bis auf gegenwärtige Zeit fortgesetzte, von M. Johann Christian Walz, Prof. der Historie am Herzogl. Gimnasio. Zehnte Ausgabe, Stuttgart 1777
- Јован Рајић, Историја разних славенских народа наипаче Българ, Хорватов и Србов... во свет исторически произведенаја Јоанном Раичем, В Виене 1794
- Јадран Ферлуга, Кекавмен (Извори, III)
- Karl Gottlob Anton, Erste Linien eines Versuches über die alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse. Ausgearbeitet von K.G. Anton, D. Leipzig 1783
- Karl Gottlob Anton, Geschichte der Teutschen Nation, Erster Theil... Geschichte der Germanen, Leipzig 1793
- Karl Penka, Origines Ariacae, Linguistisch-ethnologische Untersuchungen zur ältesten Geschichte der arischer Völker und Sprache. Wien und Teschen 1883
- Константин Николајевић, Критичко покушеније у периоду од првих седам векова српске историје... Србски летопис за годину 1861-1872
- Laskaris Kananos, Die Nordlandreise des Laskaris Kanons (Byz. Geschichtsschreiber)
- Ludwig Giesbrecht, Wendische Geschichten von der Karolingerzeit, Baltische Studien, Sechsten Jahrgang, Zweites Heft, Stettin 1839
- Lubomir E. Havlik, Einige Fragen der Ethnogenese der Slawen im Lichte der römischen und byzantinischer Historiographie (I. Hälfte des I. Jahrtausends), Berichte II (1970), Band III, Berlin 1973

Име Срби кроз време и простор

- ски летопис (Р. Новаковић, Никољски летопис, Зборник Филозофског факултета, књ. III, Београд 1955, 155-171)
- Реља Новаковић, Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво, Београд 1977
- Реља Новаковић, Где се налазила Србија од VII до XII века, Београд 1981
- Реља Новаковић, Балтички Словени у Београду и Србији, Београд 1985.
- Реља Новаковић, Још о пореклу Срба - И са српска идолу служаше

Niko Županić, Srbi Plinija i Ptolomeja? Zbornik radova posvećen Jovanu Cvijiću, Beograd 1924

Nikolaus Volrab, Chronica von den Antiquiteten des Keisrlichen Stif-tes/der Römische Burg und Stadt Marseburg... (Budišin 1556)

Neuve Chronica Turkischer Nation von Turken selbst beschrieben... Frankfurt am Mayn 1590

Олга Луковић-Пјановић, Бројне и драгоцене податке о имену Срби на класичним језицима, особито латинском, сакупила је и објавила др Олга Луковић-Пјановић у свом делу Срби – народ најстарији, том I-II, Beograd 1990. Њено дело је незаобилазно у напорима да се што више сазна о пореклу и далекој прошлости Срба.

Ottonus Sperlingius, M. Adami Bremensis Historiae Ecclesiasticae libri I, Capita XXXII, Notis Ottoni Sperl. illustrata. Mon. ined. R.G. praecipue Cimbr. et Meg. T.I, 1739

Pomponii Melae de Chorographia libri tres recognovit Carolus Frick. Lipsiae 1880

Петар Скок, Константинова Србица у Грчкој. Топомастичка студија, Глас СКА CLXXXI, Beograd 1938

Pauli Orosii Historiarum adversus paganos, libri primum, caput alterum. Geographi latini minores. Collegit, recensuit, prolegomenis instruit Alexander Riese, Heilbroniae 1878

Petrus Albinus, Meissnische Land und Berg Chronica... Gestellet durch P. Albinum, Dresden 1580

P.J. Schafarik's Slawische Alterthümer, II, Leipzig 1844

Повесть временных лет, часть первая, текст и перевод, Москва-Ленинград 1950

Quandt, Herkunft der Baltischen Wenden. Baltische Studien, 24 Jahrg., Stettin 1872

Ravennatus Anonymi Cosmographia et Gvidonis Geographia, ex libris manu scriptis, Ediderunt M. Pinder et G. Partey. Accedit Tabula 1860

Рела Новаковић, Бранковићев летопис, Beograd 1960. Рукописни Зборник манастира Никољца налазио с педесетих година у манастиру Никољцу код Бијелог Поља. Из рукописа је штампан само тзв. Никољ-

Reinecius Reinerius. De Misenororum origine, rebus gestis, mutatonibus, variis dominatibus, et adventu in Germaniam. Commentarius germanice scriptus a Reinerio Reinecio Historico clarissimo. Latine nunc conuersus interprete Elia Reusnero Laurino. У делу: Georgii Fabricii Chemnicensis V. Cl. Rerum Germaniae Magnae et Saxoniae... Tomus II, Lipsiae MDCIX (1609)

Rerum Germanicarum Epitome. Auctore Jacobo Wimpfelingo... Explicatio: Bilibaldo Pircheymero auctore. Item Germaniae inferioris historiae et loca aliquot declarata, auctore Gerardo Nouiomago. Hanoviae 1594

Scriptores rerum Merovingicarum, Tomus I, Hannoverae MDCCCLXXXV. Ediderunt W. Arndt et Br. Krusch, Tomus II, Hannoverae MDCCCLXXXVIII (1888)

Schurzfleischii C.S. Opera historica politica... Berolini CDDICX

Ст. Станојевић и В. Ђоровић, Одабрани извори за српску историју. Доба од VI-X века, Beograd 1921

Свето писмо Старога Завета

Србија и суседне земље на старим географским картама, Beograd 1991.

Vibius Sequester de Fluminibus fontibus lacubus memoribus paludibus montibus gentibus quorum apud poetas mentio fit... Jes. Sac. Oberlinus... Argentorati MDCCLXXVIII (1778)

Веселин Чајкановић, Да ли су стари Срби знали за идоле. Живот и обичаји народни, књ. 13. Студије из религије и фолклора. Српски етнографски Зборник (СЕЗ) XXXI, Beograd 1924

Веселин Чајкановић, Сахрањивање под прагом. СЕЗ, XXXI, Beograd 1924

Веселин Чајкановић, „Пуштање воде“ о Великом Четвртку, СЕЗ, XXXI, Beograd 1924

Wilhelm Martens Dr., Jordanes Gothengeschichte nebst Auszügen aus seiner römischen Geschichte, Leipzig 1883

Zakonici drevne Mesopotamije, nezavisna izdanja, Beograd 1985. Zakonike s engleskog preveo, studiju i komentar sačinio Marko Višić

